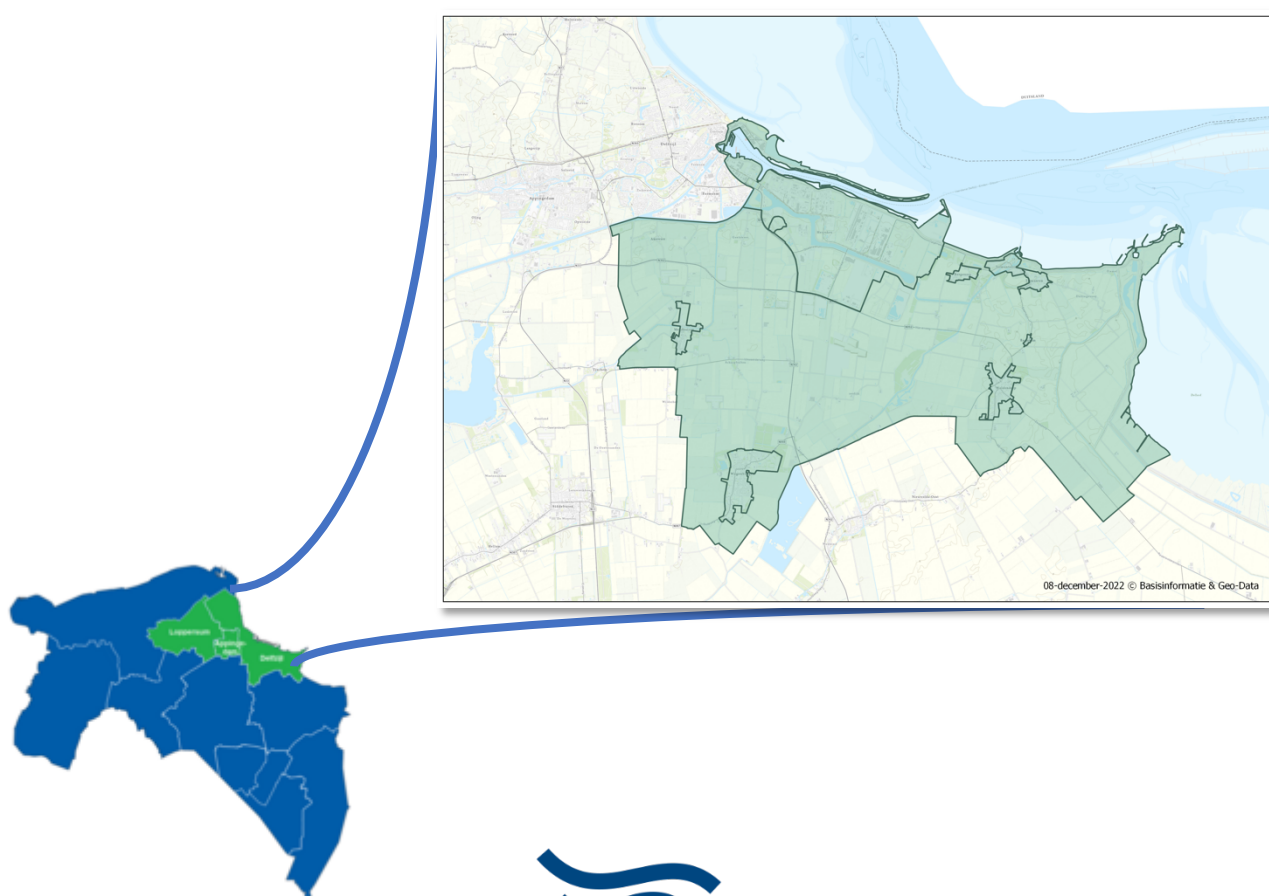

Koersdocument

Eemsdelta Zuidoost

Leefbaarheid en menselijke maat centraal

1-3-2023

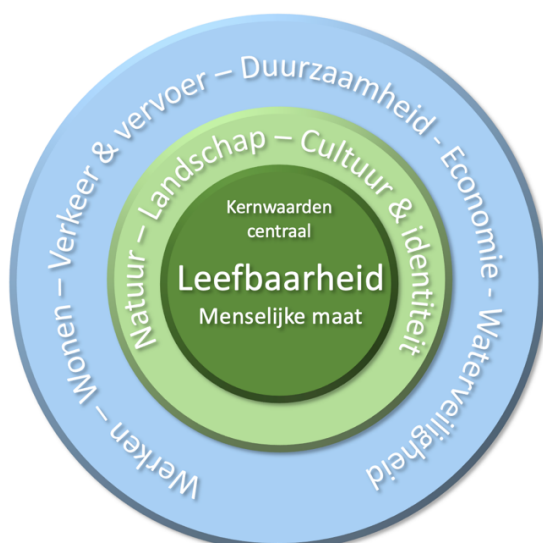
Samenvatting

Om de ontwikkelingen en initiatieven die in het Zuidoostelijk deel van gemeente Eemsdelta elkaar snel opvolgen het hoofd te bieden, heeft de gemeente Eemsdelta aan het eind van 2022 een koersdocument opgesteld. Een koersdocument waarmee snel en doelmatig ontwikkelingen en initiatieven binnen de beleidskaders van gemeente Eemsdelta beoordeeld kunnen worden. Daarmee is dit koersdocument ook een bouwsteen voor de provinciale omgevingsvisie (POVI). Bij de totstandkoming van dit koersdocument hebben de gemeente Eemsdelta en de provincie Groningen samen opgetrokken.

Opgaven ten aanzien van energie, klimaat, waterhuishouding en -veiligheid, woningbouw, industrie en infrastructuur hebben hun stempel al op het gebied gedrukt en leiden ook in de nabije toekomst weer tot nieuwe transitie, ruimteclaims en afwegingen. Daarmee staat de leefbaarheid van het gebied onder druk en zijn er forse uitdagingen om natuur, landschap, cultuur en identiteit voor het gebied te behouden.

In het koersdocument is gewerkt met thema's zoals leefbaarheid, economie, duurzaamheid, verkeer & vervoer en waterveiligheid. Binnen deze thema's is gezocht naar uitgangspunten die waar nodig nog verder onderverdeeld zijn. Samen met al onze stakeholders hebben we uitgangspunten opgehaald die we belangrijk vinden, verhelderd en daaraan gerelateerde ontwikkelingen benoemd die we op ons af zien komen. U herkent ze vast bij het lezen van de tekst. Zo geordend in dit koersdocument geven ze goede handvatten om politieke keuzes voor te bereiden en te verantwoorden aan de samenleving. Dit document draagt daarmee bij aan bestuurlijke slagkracht en maatschappelijke samenhang.

Deze bestuurlijke slagkracht en maatschappelijke samenhang is diep verankerd in de waarden die we in onze omgeving als dragers ervaren: landschap, natuur en cultuur & identiteit. Deze waarden zijn vertaald naar twee kernwaarden en bepalen de koers Eemsdelta Zuidoost: **Leefbaarheid en Menselijke maat centraal.**

Met dit koersdocument kijken we naar de actuele thema's en ontwikkelingen om ons heen. Met aandacht en zorg voor natuur-, landschapswaarden en cultuur & identiteit van het gebied. Vanuit de drijfveren en opdracht om bij te dragen aan leefbaarheid zijn uitgangspunten opgesteld.

De figuur hiernaast wordt in de hoofdstuk verder toegelicht (Hoofdstuk 5.1.).

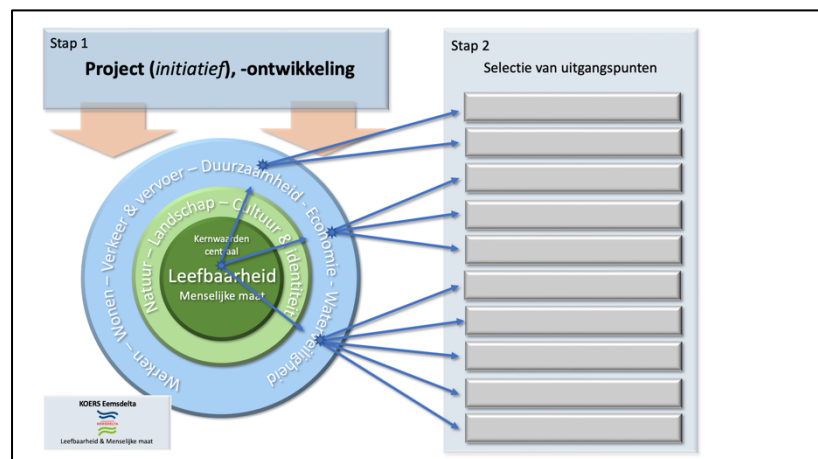
Om bestuurlijk de juiste keuzes te kunnen maken zijn we op zoek naar de relatie tussen uitgangspunten per thema en de mate waarin deze zich tot elkaar verhouden. Met specifieke aandacht daarbij voor afgewogen, integrale oplossingen. Ook vinden we het belangrijk dat we flexibel om kunnen gaan en alert kunnen reageren op nieuwe en/of veranderende ontwikkelingen.

Het afwegen van deze uitgangspunten gebeurt volgens deze vier stappen:

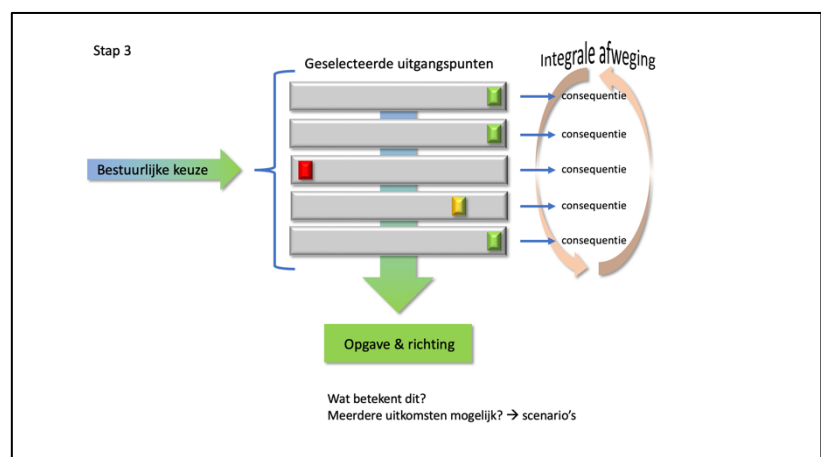
- Stap 1. Wat komt er op ons af, bijvoorbeeld een **projectinitiatief**, of **-ontwikkeling**?
- Stap 2. Welke relevante **uitgangspunten** kun je daarvoor **selecteren**?
- Stap 3. Breng de **bestuurlijke keuzes** met **consequenties** in beeld en **integreer**.
- Stap 4. Breng eventueel **scenario's** in beeld, ten behoeve van bestuurlijke keuze.

In onderstaande plaatjes staan deze stappen aangegeven. Voor de gedetailleerde uitleg wordt verwezen naar de toelichting in de hoofdstuk (Hoofdstuk 6.1).

(*Figuur rechts*) Bij herkenning van een project of initiatief (Stap 1) wordt er vanuit de kernwaarden Leefbaarheid en Menselijke maat naar verschillende thema's gekeken waarbij rekening gehouden wordt met waarden van de natuur, landschap en cultuur & identiteit van het gebied (resp. centrale groen cirkel, licht blauwe cirkel en licht groene cirkel). Voor de thema's gelden uitgangspunten die meer of minder relevant zijn, dat noemen we de selectie van uitgangspunten (Stap 2).

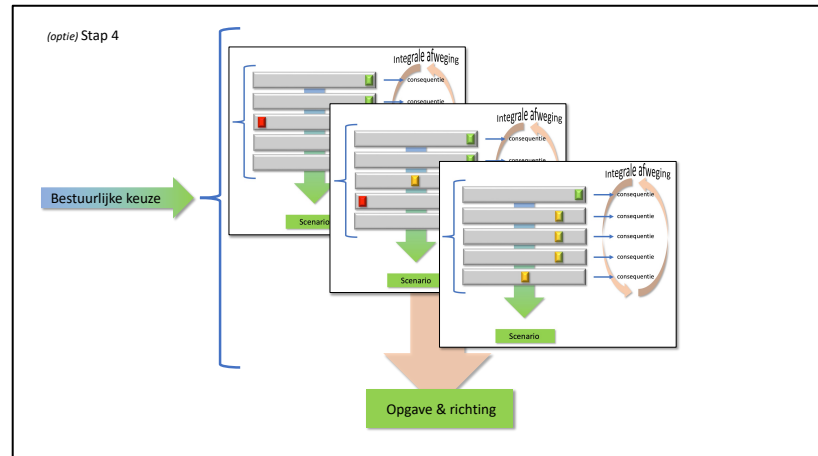

(*Figuur rechts*) De geselecteerde uitgangspunten kunnen meer of minder worden gerespecteerd (resp. het schuifje van groen naar rood, van R → L). Dat zijn uitdrukkelijke **bestuurlijke keuzes**. Het schuiven met die schuifjes is dus eigenlijk het afwegingskader. Daarbij worden natuurlijk de **consequenties** van het verschuiven van die schuifjes goed in beeld gebracht en is het mogelijk om op basis daarvan een **integrale afweging** te maken.

Is er eenmaal consensus over de mate waarin die uitgangspunten gelden dan kan daaruit de opgave als antwoord worden geformuleerd. Daarmee is het dus richtinggevend voor de oorspronkelijke ontwikkeling of projectinitiatief.

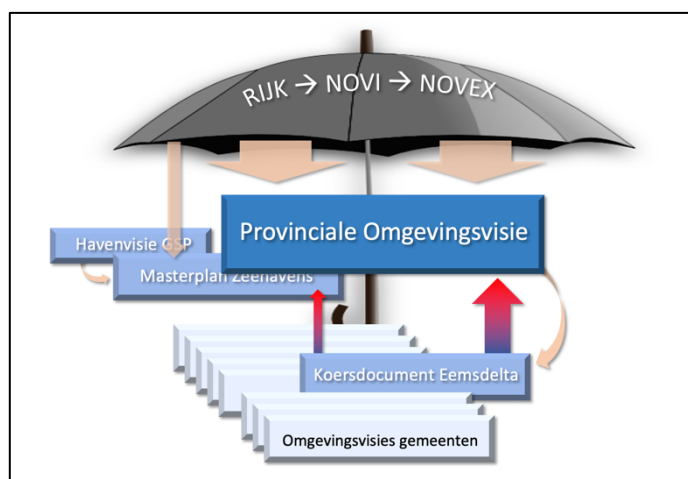
(Figuur rechts) Het kan zijn dat op verschillende manieren uitgangspunten in meer of mindere mate belangrijk worden gemaakt en dat deze met elkaar interacteren. Dan is het goed mogelijk om met meerdere **scenario's** te werken op basis waarvan dan ook weer een bestuurlijke voorkeursvariant kan worden gekozen.

De kracht van dit koersdocument en deze werkwijze, zoals uitgewerkt in bovenstaande figuren, is dat het afwijken van uitgangspunten bestuurlijk (en ambtelijk) moet worden uitgelegd. De omgang met stakeholders en betrokkenen zal daardoor steeds meer het karakter van een goedbedoelde 'uitlegparticipatie' krijgen. Een fase in gebiedsprocessen die veelal achteraf gebeurt en nu eigenlijk aan de voorkant een plek krijgt. Passend binnen de verbeterdoelen van de nieuwe Omgevingswet zal deze toekomstgerichte werkwijze leiden tot meer begrip voor de planvorming en uiteindelijk tot betere plannen.

De provincie is bezig met het opstellen van de nieuwe provinciale Omgevingsvisie. Hiertoe is in september 2022 het Koersdocument (2022) door Provinciale Staten vastgesteld. Dit koersdocument van de provincie is als input gebruikt voor het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost van gemeente Eemsdelta. Daarmee hebben wij een uitstekende startsituatie om de gebiedsontwikkeling in Eemsdelta Zuidoost goed binnen de nieuwe omgevingsvisie neergezet en ingebed te krijgen en te houden.

(Figuur rechts) Positie van het koersdocument dat op termijn een onderdeel zal zijn van de Omgevingsvisie Eemsdelta. Belangrijke uitgangspunten en afwegingen zijn richtinggevend en daarmee een bouwsteen voor de provinciale Omgevingsvisie (zie dikke blauw-rode pijl omhoog), net zoals dat geldt voor het Masterplan Zeehavens en de Havenvisie van Groningen Seaports. Uiteraard wordt in het koersdocument ook rekening gehouden met het provinciale beleid (zie smalle oranje pijl omlaag). Beide pijlen zijn in interactie waarmee én het koersdocument gevormd wordt én de provinciale Omgevingsvisie.

Beide overheden hebben ook te maken met landelijke ontwikkelingen, en momenteel in belangrijke mate met de NOVI → NOVEX (paraplu met oranje pijlen omlaag). De kaderstelling die hieruit voortvloeit heeft inderdaad gevolgen voor de provinciale Omgevingsvisie en daarmee ons koersdocument. De samenwerking tussen gemeente en provincie moet leiden tot onderling afgestemde en gedragen interpretatie van de Rijks plannen.

INHOUDSOPGAVE

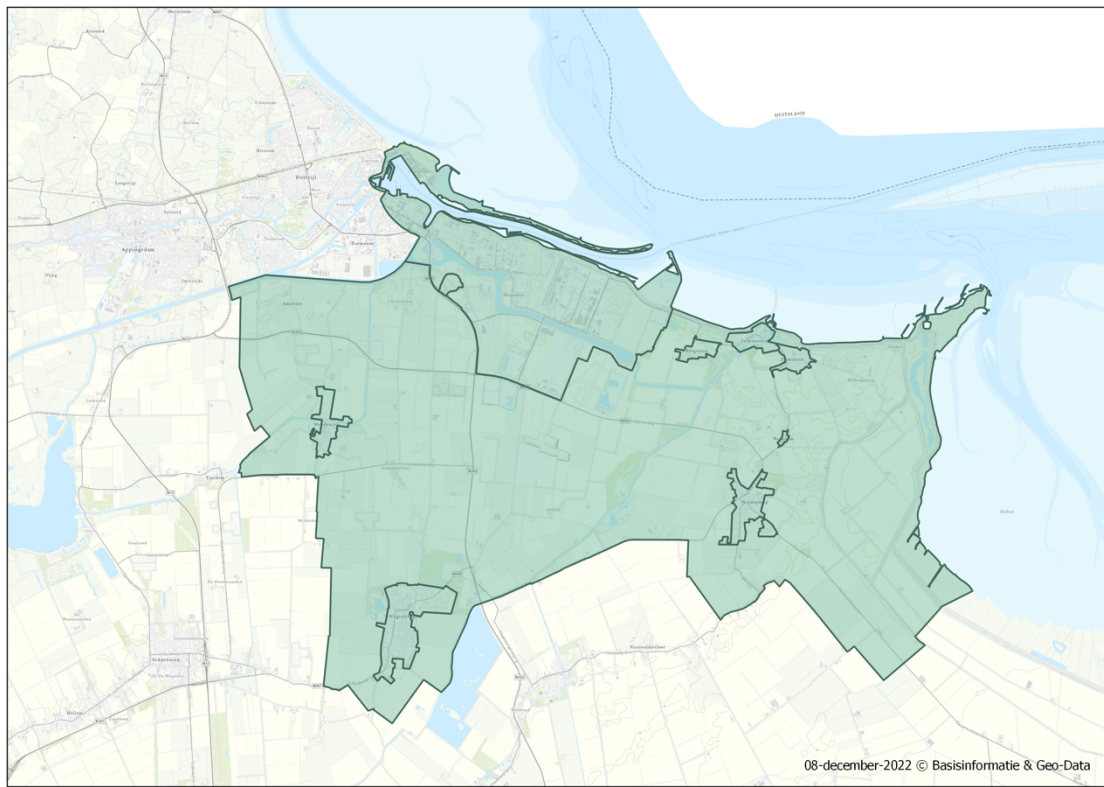
SAMENVATTING	2
INHOUDSOPGAVE.....	5
1. INLEIDING	6
1.1. AANLEIDING.....	6
1.2. GEVOLGDE WERKWIJZE.....	7
1.3. KOERSDOCUMENT ALS PERSPECTIEF VOOR HET GEBIED.....	7
1.4. EEN KOERSDOCUMENT ALS AFWEGINGSKADER	8
2. DOEL, WERKING EN BELEIDSMATIGE POSITIE KOERSDOCUMENT	9
2.1. NOODZAAK.....	9
2.2. DOEL	9
2.3. DOORWERKING VAN HET KOERSDOCUMENT.....	10
2.4. PLEK VAN HET KOERSDOCUMENT	10
2.5. RELATIE MET DE OMGEVINGSWET	11
2.6. VASTSTELLINGSPROCES.....	12
2.7. TRANSPARANTIE	12
3. GEBIEDSOMSCHRIJVING	13
3.1. DELFZIJL	13
3.2. LANDSCHAPPELIJKE KARAKTERISTIEK (PROVINCIE GRONINGEN, 2021)	13
3.3. DOMINANTIE GROOTSCHALIGE ONTWIKKELINGEN	14
3.4. VERSNIPPERING	14
3.5. ZIEL UIT HET LANDSCHAP.....	14
3.6. VISIE RUIMTE VOOR ENERGIE	15
3.7. STRUCTUURVISIE EEMSMOND-DELFZIJL	15
4. ONTWIKKELINGEN DIE VAN INVLOED ZIJN OP GEMEENTE EEMSDDELTA	17
4.1. GEBIED OVERSTIJGENDE ONTWIKKELINGEN	17
4.2. BESTAAND BELEID	19
4.3. SCENARIOSTUDIE: ZIEL IN LANDSCHAP	20
4.4. MARITIEM EEMSDDELTA.....	20
4.5. ECOLOGIE & ECONOMIE IN BALANS/ PROGRAMMA ED 2050.....	20
4.6. PLATFORM ZUIDELIJKE DORPEN	21
4.7. INITIATIEF VAN GRONINGEN SEAPORTS	21
4.8. WATERVEILIGHEID.....	21
4.9. VERSTERKINGSPROGRAMMA EEMSDDELTA	23
5. THEMA'S.....	24
5.1. KERNWAARDEN EEMSDDELTA ZUIDOOST	25
5.2. LEEFBAARHEID CENTRAAL.....	27
5.3. ECONOMIE.....	32
5.4. DUURZAAMHEID	37
5.5. VERKEER & VERVOER	39
5.6. WATERVEILIGHEID.....	41
6. AFWEGINGSKADER EN PROCES	43
6.1. WIJZE VAN AFWEGEN	43
6.2. PROCES.....	45
6.3. BESTUURLIJKE ANTWOORDEN GEVEN RICHTING	45
BEGRIPPENLIJST.....	47
BIBLIOGRAFIE	48
GEBRUIKTE AFKORTINGEN	49

1. Inleiding

Om de ontwikkelingen en initiatieven die in het Zuidoostelijk deel van gemeente Eemsdelta elkaar snel opvolgen het hoofd te bieden, heeft de gemeente Eemsdelta aan het eind van 2022 een koersdocument opgesteld. Een koersdocument waarmee snel en doelmatig ontwikkelingen en initiatieven binnen de beleidskaders van gemeente Eemsdelta beoordeeld kunnen worden. Dit koersdocument is ook belangrijk voor de provincie Groningen en is daarmee een belangrijke bouwsteen voor de provinciale omgevingsvisie (POVI) (Provincie Groningen, 2020). Bij de totstandkoming van dit koersdocument hebben de gemeente Eemsdelta en de provincie Groningen samen opgetrokken.

1.1. Aanleiding

Er gebeurt veel in en rondom Eemsdelta Zuidoost. Met deze gebiedsaanduiding wordt bedoeld het zuidoostelijk deel van de gemeente Eemsdelta (het gebied gelegen tussen Delfzijl, de zuidelijke dorpen Meedhuizen, Wagenborgen, Woldendorp, Termunterzijl, Borgsweer en langs de kustlijn) waar veel ruimtelijke opgaven spelen die vragen om een toetsing en integrale afweging.

Figuur 1. Gebiedsbegrenzing van het plangebied Eemsdelta Zuidoost in gemeente Eemsdelta.

De (ruimtelijke) opgave is niet afgebakend voor een specifiek gebied. De grens zoals weergegeven in figuur 1 is vanuit planologische benadering binnen de gemeentelijke grenzen. Factoren als sociale cohesie, lokale problematiek (en oplossingen!), diversiteit, demografie en overlap spelen een belangrijke rol wat leidt tot zachte grenzen. Afstemming met de buurgemeente over de opgaven en ontwikkelingen lokaal, die gemeentegrensoverschrijdend landen, vergt nauwe samenwerking op ambtelijke niveau en afstemming op bestuurlijk niveau.

Opgaven ten aanzien van energie, klimaat, waterhuishouding, woningbouw, industrie en infrastructuur hebben hun stempel al op het gebied gedrukt en leiden ook in de nabije toekomst weer tot nieuwe ruimteclaims en afwegingen. Tegelijkertijd staat de leefbaarheid van het gebied onder druk en zijn er forse uitdagingen om natuur en landschap in het gebied te behouden.

Voor de totstandkoming van dit koersdocument is veel informatie en gedachtengoed opgehaald bij rijk, waterschappen, provincie, buurgemeenten, verschillende organisaties zoals onder andere Groningen Seaports, sectoren, belangengroeperingen, de Stichting zuidelijke dorpen en ngo's.

1.2. Gevolgde werkwijze

Tijdens een fors aantal sessies zijn bij alle stakeholders de algemene, sectorale- en gebiedsgerichte beleidskaders, doelstellingen en uitgangspunten, ontwikkelingsrichtingen, wensen en opgaven opgehaald. Ook studies zoals 'Ziel in Landschap' zijn hierin betrokken en bediscussieerd.

Bij stakeholders is nagegaan wat voor hen belangrijk is. Dat is vertaald naar uitgangspunten en ontwikkelingslijnen. Daarmee kan transparant in beeld worden gebracht welke huidige en toekomstige ontwikkelingen voor het gebied mogelijk zijn en op welke manier de participatieve inbreng daarvoor is te organiseren.

1.3. Koersdocument als perspectief voor het gebied

Alle ontwikkelingen die op de gemeente Eemsdelta afkomen, hebben sterke invloed op de manier waarop we ons landschap en onze woon/werk- en leefomgeving in de toekomst benutten en beleven. Als overheden hebben we een belangrijke rol om daar goede afwegingen en keuzes in te maken. Leefbaarheid en economie zijn twee enorm belangrijke thema's voor onze toekomst. Daarin de goede keuzes voorbereiden, vanuit eenduidige kaders, is een serieuze opgave waarbij we goed willen kunnen uitleggen waarom we doen wat we doen.

De woorden 'transities en transformatie' vliegen ons om de oren. Uitdagingen op het gebied van energie, landbouw en klimaat veroorzaken een flinke druk om de samenwerking met stakeholders, inclusief bewoners, richting de toekomst goed te organiseren. Want ondanks de druk van al die opgaven, willen we wel ruimte bieden aan de functies die we nu en in de toekomst een plek willen geven in onze omgeving. Denk aan wonen, werken, vrije tijd, natuur en recreatie, landbouw, industrie en energie, cultuur en (kust)veiligheid.

We werken vaak aan heel veel opgaven tegelijk, vanuit uiteenlopende perspectieven en belangen. Het overzicht behouden en goede afstemming hebben gaat niet vanzelf. Daarom willen we als gemeente en provincie een koersdocument hebben om onze keuzes op te kunnen baseren en er zeker van te zijn dat we belangrijke waarden voor de toekomst behouden of zelfs herstellen en versterken.

We hebben te maken met – en zijn afhankelijk van – technologische ontwikkelingen, veel verschillende stakeholders en belangen, juridische kaders en ruimtelijke plannen en niet op de laatste plaats maatschappelijke en politieke keuzes. Het betekent dat we flexibel en

wendbaar moeten zijn om de toekomst tegemoet te reizen: helder en zorgvuldig zijn, snelheid maken waar het kan, anticiperen op veranderende omstandigheden en uitgaan van dat wat we met elkaar belangrijk vinden borgen.

Dit koersdocument geeft daar een kader voor. Samen met onze stakeholders hebben we uitgangspunten verhelderd die we belangrijk vinden en ontwikkelingen benoemd die we op ons af zien komen. Zo geordend in dit koersdocument geven ze goede handvatten om keuzes voor te bereiden en te verantwoorden aan de samenleving. Dit document draagt bij aan bestuurlijke slagkracht en maatschappelijke samenhang.

1.3.1. Koers gemeente Eemsdelta

Deze bestuurlijke slagkracht en maatschappelijke samenhang is diep verankerd in de waarden die we in onze omgeving als dragers ervaren: landschap, natuur, cultuur & identiteit. Deze waarden zijn vertaald naar twee kernwaarden en bepalen de koers Eemsdelta Zuidoost: **Leefbaarheid en Menselijke maat centraal.**

1.4. Een koersdocument als afwegingskader

Dit koersdocument beoogt nu nog geen allesomvattende leidraad te zijn hoe we in de toekomst om gaan met het gebied. Het geeft helder inzicht in uitgangspunten die voor verschillende thema's gelden op basis van uitgangspunten die eigenlijk allemaal zijn opgehaald bij de stakeholders. Het koersdocument is dus nog niet volledig en zal met enige regelmaat aangevuld worden met inzet en betrokkenheid van alle stakeholders. Alleen dan kan de relatie van verschillende belangen, in relatie tot bestaande beleidskaders, leiden tot een nauwkeurige afweging die het fundament is voor bestuurlijke besluitvorming. Het koersdocument levert daar een stevig houvast voor, zowel bestuurlijk als ambtelijk.

De bovengenoemde relatie is verwerkt in het koersdocument tot uitgangspunten. Daarbij is het belangrijk voor het maken van afwegingen dat we zoeken naar de relatie tussen uitgangspunten en de mate waarin deze zich tot elkaar verhouden. Met specifieke aandacht voor afgewogen, integrale oplossingen. Dit betekent dat als uitgangspunten minder belangrijk worden gevonden, of zelfs naar de achtergrond verschuiven, er altijd een toelichting moet komen op het minder van toepassing laten zijn van dat uitgangspunt.

Dat gebeurt dan informatief, transparant, uitlegbaar naar het gebied en in overleg met de relevante stakeholders. Hierover met de omgeving in gesprek gaan leidt dan per definitie tot betere planvorming en meer begrip voor hoe er door overheden op ontwikkelingen wordt gereageerd. Een fase in gebiedsprocessen die veelal achteraf 'moet' gebeuren en nu eigenlijk aan de voorkant is voorzien. Eenvoudig gezegd: de tijd van vrijblijvendheid is voorbij.

2. Doel, werking en beleidsmatige positie Koersdocument

2.1. Noodzaak

In en om het gebied is sprake van ontwikkelingen die meer of minder gevolgen hebben voor wat betreft ruimtegebruik. Om deze ontwikkelingen landschappelijk, maatschappelijk en ecologisch in te passen is voor gemeente Eemsdelta een helder kader nodig waarbinnen deze ontwikkelingen kunnen worden afgewogen: het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost.

We staan aan de vooravond van een transitie in het landelijk gebied:

- De leefbaarheid staat onder druk en moet versterkt worden;
- De ruimtelijke opgave voor water (waterhuishouding, -beschikbaarheid en -veiligheid) is groot en complex;
- De energietransitie kent naast technische complexiteit ook een grote maatschappelijke impact;
- De industrie en economie staan voor noodzakelijke innovaties om de energiecrisis en beschikbaarheid aan grondstoffen het hoofd te bieden, met grote gevolgen voor de omgeving;
- De natuur is uit balans, heeft ecologisch verantwoorde stabilisatie nodig en mag niet verder achteruitgaan;

Er is sprake van een fragiele balans tussen overheid en maatschappij. Er is behoefte aan integraal afgewogen participatie van bewoners, dorpen, bedrijven, groeperingen etc. Belangrijkste daarbij is dat aan de voorkant helder wordt wanneer en wáárover geparticipeerd kan worden en op welke momenten invloed uitgeoefend kan worden.

De provincie is op zoek naar bouwstenen voor de omgevingsvisie. Dit Koersdocument Eemsdelta Zuidoost moet daartoe een bijdrage leveren.

2.2. Doel

Het doel van het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost is om heldere kaders neer te zetten op basis waarvan, al naar gelang de ontwikkelingen, ruimtelijk strategische keuzes kunnen worden gemaakt. Deze kaders zijn afgeleid van het beleid.

Het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost geeft alle betrokkenen in de gemeente Eemsdelta, ten zuiden van Delfzijl, houvast en uitgangspunten voor de verschillende projecten die binnen (en aan de randen van) het gebied spelen. Deze koers is leidend voor verdere ontwikkelingen en de uitvoering van de verschillende projecten. Dit koersdocument is het kader voor verdere uitwerkingen van/voor de verschillende deelaspecten. Dat kan gebiedsgericht en/of sectoraal zijn.

Toepassing van het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost leidt ertoe dat voor iedere betrokkene, met speciale aandacht voor de bewoners van het gebied, helder in beeld is gebracht op welke wijze, wanneer en door wie aan welke opgave wordt en/of gaat worden gewerkt. En niet onbelangrijk: wat daarbij de participatieve inbreng van welke partijen kan zijn.

Daarbij mag ervan uitgegaan worden dat gemeente Eemsdelta staat voor:

- Gezonde en veilige inrichting van de leefomgeving met goede milieukwaliteit;
- Inclusieve woonomgeving en toegankelijke voorzieningen;
- Waardevolle leefomgeving en aantrekkelijk vestigingsklimaat;
- Weerbaarheid tegen klimaatverandering;
- Schone energie voor iedereen;
- Duurzame werkgelegenheid voor iedereen;
- Circulaire economie en duurzame infrastructuur;
- Duurzame en veilige vervoerssystemen voor iedereen;
- Duurzame landbouw en voedselvoorziening;
- Gezonde natuur en ecosystemen;
- Robuust watersysteem.

2.3. Doorwerking van het koersdocument

Na vaststelling van het koersdocument (zie paragraaf 2.6) kunnen samen met het gebied en stakeholders ontwikkelingen in een afwegingskader worden geplaatst. Meer specifiek is dan aan de orde: welke uitgangspunten zijn van toepassing voor deze ontwikkeling en in welke mate grijpen deze uitgangspunten aan op andere ontwikkelingen en kunnen daar, zonder geweld aan te doen aan andere uitgangspunten, integratieslagen in gemaakt worden?

2.3.1. Eindproduct

Het eindproduct staat ten dienste van de gebiedsontwikkeling Eemsdelta Zuidoost. Het eindproduct betreft een kaderstellende koers op basis waarvan bestaande en toekomstige ontwikkelingen afgewogen kunnen worden.

Gebaseerd op het beleid van gemeente Eemsdelta, maar ook dat van andere belangrijke beleidsbepalende actoren in het gebied, zijn doelstellingen, ambities, uitgangspunten en trends afgezet tegen de kaders van het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost. Het resultaat hiervan is een helder overzicht van de sectorale ontwikkelingen, hoe deze beter met elkaar geïntegreerd kunnen worden en leiden tot een voldragen gebiedsontwikkeling.

2.3.2. Wat doen we met het koersdocument?

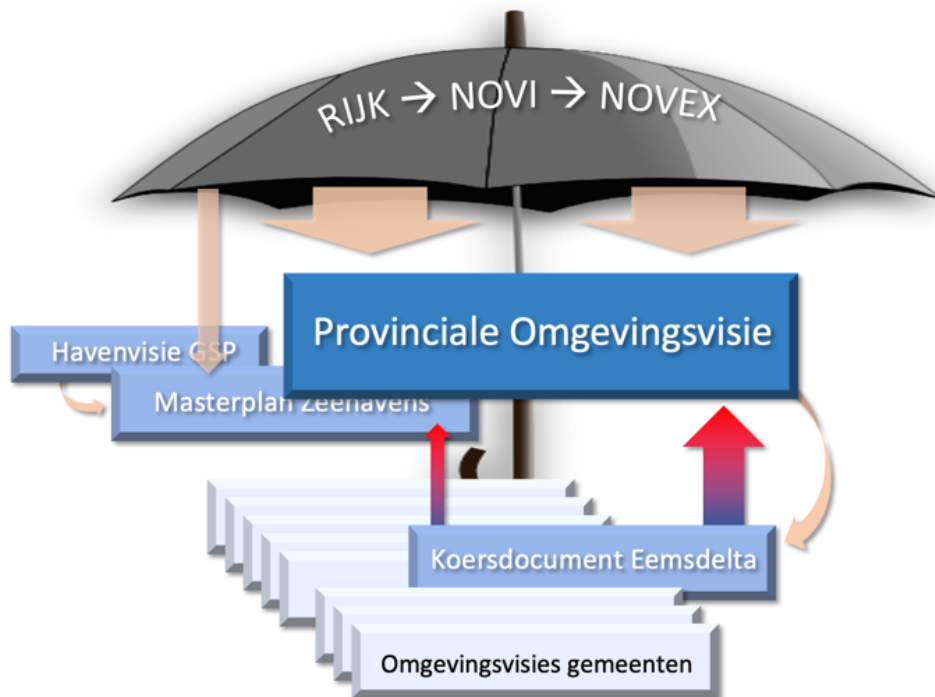
Na dit Koersdocument Eemsdelta Zuidoost schakelen we door naar het 'echte' gebiedswerk. Na het vaststellen in het college zal medio 2023 ook nog een hand-out van het koersdocument gemaakt worden waarmee stakeholders worden uitgenodigd om gebiedspecifieke ontwikkelingen- en processen verder te duiden en samen met de gemeente uit te werken. Het koersdocument is een dynamisch document. Het is dus goed mogelijk dat in de loop van de tijd aanvullende uitgangspunten in het koersdocument worden opgenomen.

2.4. Plek van het koersdocument

De provincie is bezig met het opstellen van de nieuwe provinciale omgevingsvisie. Hiertoe is in september 2022 het provinciale Koersdocument (2022) (Provincie Groningen, 2022) door Provinciale Staten vastgesteld. Dit koersdocument van de provincie is als input gebruikt voor het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost van gemeente Eemsdelta. Daarmee hebben wij een

uitstekende startsituatie om de gebiedsontwikkeling in Eemsdelta Zuidoost goed binnen de nieuwe omgevingsvisie neergezet en ingebed te krijgen en te houden.

Door de provincie wordt deze werkwijze en ons koersdocument gezien als een majeure bouwsteen voor de provinciale omgevingsvisie. Het koersdocument voldoet dus aan de eisen van de provinciale Omgevingsvisie. Net zoals andere gemeenten ervaren wij, al dan niet via de provincie, de gevolgen van landelijk beleid. In het bijzonder zal het gebied op korte termijn te maken krijgen met de uitwerking van de NOVI → NOVEX. Gemakshalve wordt verwezen naar bijgaande literatuurlijst.

Figuur 2. Positie van het koersdocument dat op termijn een onderdeel zal zijn van de Omgevingsvisie Eemsdelta. Belangrijke uitgangspunten en afwegingen zijn richtinggevend en daarmee een bouwsteen voor de provinciale Omgevingsvisie (zie dikke blauw-rode pijl omhoog), net zoals dat geldt voor het Masterplan Zeehavens en de Havensvisie van Groningen Seaports. Uiteraard wordt in het koersdocument ook rekening gehouden met het provinciale beleid (zie smalle oranje pijl omlaag). Beide pijlen zijn in interactie waarmee én het koersdocument gevormd wordt én de provinciale Omgevingsvisie. Beide overheden hebben ook te maken met landelijke ontwikkelingen, en momenteel in belangrijke mate met de NOVI → NOVEX (paraplu met oranje pijlen omlaag). De kaderstelling die hieruit voortvloeit heeft inderdaad gevolgen voor de provinciale Omgevingsvisie en daarmee ons koersdocument. De samenwerking tussen gemeente en provincie moet leiden tot onderling afgestemde en gedragen interpretatie van de Rijks plannen.

In figuur 2 staat nog een keer samengevat en eenvoudig geschematiseerd welke plek het koersdocument heeft in relatie tot de provinciale Omgevingsvisie en het Rijksbeleid aangaande NOVI en NOVEX.

2.5. Relatie met de Omgevingswet

De Omgevingswet heeft als motto: *'ruimte voor ontwikkeling, waarborgen voor kwaliteit'*. Dit is vertaald in twee maatschappelijke doelstellingen (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2014):

- De Omgevingswet moet bijdragen aan het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit;
- De wet moet bijdragen aan het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving om maatschappelijke functies te vervullen.

De fysieke leefomgeving is het middel om maatschappelijk functies en doelen te bereiken. Om deze doelstellingen te behalen ziet het Rijk voor de omgevingswet vier verbeterdoelen:

1. De fysieke leefomgeving integraal benaderen;
2. De bestuurlijke afwegingsruimte voor de fysieke leefomgeving vergroten;
3. De inzichtelijkheid, de voorspelbaarheid en het gebruiksgemak van het omgevingsrecht vergroten;
4. De besluitvorming over projecten in de fysieke leefomgeving versnellen en verbeteren.

Het koersdocument is in lijn met de doelstellingen van de omgevingswet en als bouwsteen voor de omgevingsvisies van gemeente en provincie opgesteld. Het koersdocument is in samenwerking met de omgeving en verschillende stakeholders tot stand gekomen. Door de integraal opgehaalde uitgangspunten, die voor elk initiatief leiden tot een integrale, inzichtelijke afweging, en de gezamenlijke totstandkoming met omgeving en stakeholders past dit volledig bij de doelen van de Omgevingswet. Het Koersdocument wordt dan ook gezien als een belangrijke bouwsteen voor de te maken Omgevingsvisie Eemsdelta.

2.6. Vaststellingsproces

Het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost is een basis voor de nog op te stellen gemeentelijke Omgevingsvisie. Met dit koersdocument geeft de gemeente aan hoe zij tegen het gebied ten zuiden en oosten van Delfzijl aankijkt en er mee om wil gaan.

Het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost wordt vastgesteld door de gemeente Eemsdelta. De provincie betreft dit koersdocument bij de verdere uitwerking van de provinciale omgevingsvisie (zie figuur 2). Ook de in paragraaf 2.3.2 genoemde mogelijke aanvullingen zullen via geactualiseerde versies van het koersdocument weer door het college worden vastgesteld.

2.7. Transparantie

De vraag die wij onszelf bij iedere afweging kunnen stellen is: *Wat zijn de gevolgen van de diverse handelwijzen (keuzes) die tot mijn mogelijkheden behoren; welke belangen laten ze 'heel' en welke belangen schenden ze?*

De buitenwereld kijkt kritisch naar de effecten van bestuurlijke (maar ook ambtelijke) beslissingen en handelwijzen. Integere besluitvorming en integer handelen vereist daarom meer transparantie; inzicht geven in de specifieke gevolgen van bepaalde handelwijzen, in de belangen die hierdoor worden geschonden of behartigd, zowel op de korte als voor de lange termijn. Omgevingsfactoren beïnvloeden het gedrag van mensen. De samenleving verwacht van bestuurders dat zij weten wat er zich binnen hun organisatie afspeelt en wat hiervan de gevolgen zijn. Een bestuurder wordt geacht adequate maatregelen te nemen om de integriteit van zakendoen binnen zijn of haar gelederen te bevorderen. Bestuurders zullen op adequate wijze (morele) afwegingen dienen te maken op basis van kennis van de (mogelijke) effecten van hun beslissingen en handelwijzen. Het Koersdocument wil hieraan bijdragen. Daarmee geven we verdere uitwerking aan een belangrijke kernwaarden van de gemeente Eemsdelta: betrouwbaar.

3. Gebiedsomschrijving

3.1. Delfzijl

Het gebied Eemsdelta zuidoost is van oorsprong strategisch gelegen aan het Eems Dollard Estuarium. Dat geldt direct voor Delfzijl en Termunterzijl. *'Delfziel, een plaats zeer wel bewalt ende omringelt met veele wateren'* zoals bij een 17^e-eeuwse gravure wordt vermeld. Ook in de naam van de stad komt de relatie terug met het water: zijl of ziel verwijst naar de afwateringssluis in de dijk van het Damsterdiep. Termunterzijl is ontstaan nadat in 1601 een sluis werd aangelegd. Hier eindigde de Stadsweg die de stad Groningen via Appingedam, Farmsum en de Oosterhoek verbond met Oost-Friesland en kon men de reis naar Emden per veerboot voortzetten.

In 1686 werd de zijl verwoest en kwamen bijna alle bewoners om tijdens de Sint Maartensvloed. In 1725 werd in opdracht van de stad Groningen een nieuwe sluis gelegd; de Boog van Ziel. Het ontwikkelde zich tot een belangrijke visserijhaven. Het dorp Termunten is ontstaan op een wierde aan de monding van het riviertje de Munte of Oude AE in de Eems. De relatie met het water speelt in de hele ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied een belangrijke rol, zowel economisch (Eemskanaal, havenactiviteiten) als recreatief (badcultuur, Eemshotel, recreatievaart). Water als de 'ziel' in en van het gebied.

In landschappelijke zin is deze relatie echter verwaterd. De oorspronkelijke laagdrempelige relaties tussen binnen- en buitendijks zijn veelal verdwenen en hebben plaatsgemaakt voor scherpe grenzen en hoge dijken, keermuren en (recreatief) slecht toegankelijke havengebieden. Oorspronkelijke historische relaties (dorpshaventjes, maren, stranden) hebben aan betekenis ingeboet. Met het project Marconi en ook in en rond Termunterzijl zijn gelukkig de laatste jaren slagen gemaakt om deze historisch betekenisvolle relaties weer te herstellen.

3.2. Landschappelijke karakteristiek (Provincie Groningen, 2021)

Dit gebied bestaat eigenlijk uit twee landschappen: Wierdenland & Waddenkust. Het Wierdenland is het oude land. Wierden zijn opgeworpen heuveltjes waardoor de inwoners van het Groninger kustgebied vroeger droge voeten wisten te houden. Als verhoogde eilandjes liggen ze in een verder open, agrarisch gebied, vaak met een typische bebouwingsstructuur en een middeleeuwse kerk op het hoogste punt. Vanuit de middeleeuwen is er een onregelmatige verkaveling, en rondom de wierden ligt een netwerk van kronkelende watertjes. Ten noorden van het wierdenland, direct aan de waddenkust, ligt een ander landschap – een dijklandschap. Dit is relatief nieuw land, dat de afgelopen eeuwen is gewonnen op zee. Hier vind je grootschalige, open polders die doorkruist worden door dijken en rechte wegen met hier en daar grote boerderijen en dijkdorpen.

Toch zijn het wierdenland en de waddenkust maar moeilijk los van elkaar te zien. Samen vormen ze een afspiegeling van een meer dan tweeduizend jaar oude geschiedenis tussen mens, land en zee. Zowel de wierden van het wierdenland als de polders van de waddenkust getuigen van een uniek cultuurlandschap: een landschap dat onder invloed van de mens is gevormd. Daardoor vind je in Wierdenland & Waddenkust een grote hoeveelheid aan landschappelijke, ecologische, archeologische, cultuurhistorische waarden en erfgoed.

Eemsdelta Zuidoost is een gebied met verschillende landschappelijke karakteristieken. Op de grens van veen en klei is hier in de loop der eeuwen een landschap ontstaan dat zijn eigenheid ontleent aan relatief subtiele structuren en geleidelijke gradiënten. Het gebied weet zich omgeven door de wat 'robuustere' landschappen van het Oldambt in het zuiden, het wierdenlandschap in het Noorden en de veenontginningen in het westen. In vergelijking met die landschappen is het gebied Eemsdelta Zuidoost wat minder eenduidig en uitgesproken als zelfstandige landschappelijke entiteit. Karakteristiek is de schaal en het karakter van de historisch gegroeide middeleeuwse wierdendorpen. De hoogteverschillen in en rondom de wierden zijn duidelijk zichtbaar. De wierden vallen in reeksen samen met de voormalige kustlijn en langs natuurlijke waterlopen (maren) waarbij de wierden als eilandjes in open agrarisch gebied liggen. Ook is er nog steeds een verbindend systeem van oorspronkelijke en bevaarbare maren, die aansluiten op de wierdendorpen.

De eenheid van dit landschap schuilt van oorsprong in kleinschalige structuren, verspreid gelegen nederzettingen en een variatie aan verkavelingen op basis van verschillen in de ondergrond; subtiel en divers. Een belangrijke ruimtelijke kwaliteit is (van oudsher en inmiddels deels aangetast), de weidse vergezichten, een 'lege' horizon en duisternis.

3.3. Dominantie grootschalige ontwikkelingen

De kleinschalige subtiliteit van dit landschap is met name de laatste decennia gedomineerd door verschillende grootschalige ontwikkelingen die weinig rekening houden met het onderliggende landschap. Industrie-uitbreiding heeft dorpen weggepoetst, nieuwe infra doorsnijdt historische structuren, vele hoogspanningsleidingen doorkruisen het gebied en als gevolg van ruilverkavelingen zijn karakteristieke verkavelingspatronen verdwenen. De opstellingen van windmolens en zonneparken zijn dominant aanwezig en van ver zichtbaar.

3.4. Versnippering

Naast de grootschalige industriële ontwikkeling is het opvallend hoe het gebied zich vanaf de jaren '80 vult met allerlei functies met een nogal 'footloose' karakter. Functies die eigenlijk geen relaties met de plek aangaan maar hier (schijnbaar bij toeval) landen; gasstations, baggerdepots, tijdelijke kleirijperijen, vuilstort, crossbaan, schietterrein, zonnepark, etc. Samen met allerlei verspreide dorps- en ruilverkavelingsbosjes die in het gebied landen leidt dit tot een sterk versnipperd landschap. Het landschap als vergaarbak van elders ongewenste of moeilijk inpasbare functies waarbij nauwelijks een landschappelijke afweging is gemaakt van deze ontwikkelingen.

3.5. Ziel uit het landschap

Wanneer er onderscheid wordt gemaakt in de meer industriële gebieden en het overige landschap valt het op dat in de industriële gebieden en de randen daaromheen de afgelopen decennia veel landschappelijke kwaliteiten zijn aangetast of verdwenen. Geconstateerd moet worden dat het gebied weinig liefdevolle behandeling heeft gekend en in de loop der tijd beetje bij beetje verder versnipperd en verrommeld raakte. De ziel lijkt daarmee uit het landschap verdwenen. Aan de andere kant staan de kwaliteiten en de aantrekkingskracht van juist ook dit gebied buiten kijf. Het is daarom dat gemeente en provincie samen de handschoen hebben opgepakt om met de bewoners van dit gebied *“de ziel weer in het landschap terug te brengen”*.

3.6. Visie Ruimte voor Energie

Vooruitlopend op de gemeentelijke herindeling hebben de drie afzonderlijke gemeenten een gezamenlijke visie opgesteld (Gemeenten Appingedam, Delfzijl & Loppersum, 2019), om richting te geven aan de wijze waarop de gemeenten (nu gemeente Eemsdelta) willen verduurzamen op de lange termijn en kaders bieden voor de initiatieven die zich voordoen. De focus ten tijde van het opstellen van de visie lag op zon- en windenergie, omdat deze veel ruimtelijke impact hebben.

Parallel aan het schrijven van dit koersdocument wordt de visie nu geëvalueerd en geactualiseerd. De uitgangspunten van het koersdocument worden meegenomen in deze evaluatie. En vice versa geldt dat voor de uitkomsten van de evaluatie.

3.7. Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl

De structuurvisie Eemsmond-Delfzijl (SVED) is een uitwerking van de Omgevingsvisie provincie Groningen 2016-2020. De structuurvisie gaat over 15 grote ruimtelijke projecten in het gebied Eemsdelta. Het plangebied bestaat uit de Eemshaven, de haven van Delfzijl en een aantal direct naast gelegen gebieden.

1. De belangen die in de afwegingen voor de Structuurvisie zijn meegenomen zijn in volgorde van belangrijkheid;
2. Ruimte voor duurzame energie;
3. Aantrekkelijk vestigingsklimaat;
4. Tegen gaan van milieuhinder;
5. Waterveiligheid;
6. Het vergroten van de biodiversiteit;
7. Het beschermen van het landschap en cultureel erfgoed;
8. Aantrekkelijk vestigingsklimaat (recreatie en toerisme).

De SVED heeft de afgelopen jaren goed dienstgedaan. Bijna alle 15 projecten zijn gerealiseerd of in uitvoering binnen de beschikbare milieugebruiksruimte, indien nodig met maatregelen.

In de SVED en de daaraan gekoppelde samenwerkingsovereenkomst tussen de provincie, gemeenten Eemsmond (nu Hogeland), Delfzijl (nu Eemsdelta) en Groningen Seaports is vastgelegd dat het beleid in de SVED in 2020 zou worden geëvalueerd en in het regulier overleg met de gemeenten Het Hogeland en Eemsdelta en GSP worden besproken en vastgesteld. Deze evaluatie is vastgesteld in het Bestuurlijk Overleg van 18 februari 2021 tussen de provincie Groningen, de gemeenten Het Hogeland en Eemsdelta en GSP. Landelijk is de samenwerking binnen de kaders van de structuurvisie regelmatig als voorbeeld gesteld.

In de evaluatie zijn een aantal punten als “nawerk” opgenomen:

- Actualisatie van de bedrijvenmonitor;
- Uitbouw monitoringssysteem voor geur, externe veiligheid, CO₂, NO_x en zware metalen;
- Opstellen van een portofolio met geschikte E= projecten (onderdeel werkplan Ecologie en Economie in balans 2020-2021).

De huidige SVED geeft geen ruimte voor nieuwe ontwikkelingen – daarvoor is een nieuwe visie en planvorming nodig. Voorgesteld wordt om aanvullend op de hierboven onder ‘nawerk’ genoemde punten de volgende uitgangspunten op te nemen:

- Houdt de werkwijze en samenwerking van de SVED in stand;
- Analyseer de toegenomen vraag uit de markt (type, omvang), onderzoek de milieueffecten van nieuwe ontwikkelingen en breng de cumulatie milieueffecten van alle (ook nieuwe) ontwikkelingen in het gebied in beeld;
- Onderzoek de effecten op de leefbaarheid voor de omgeving (indachtig een motie die daarover in PS in 2017 is aangenomen);
- De milieugebruiksruimte in het gebied is opgesoupeerd en de vraag is of het gebied een uitbreiding ervan aan kan (bv. t.b.v. duurzame energie en circulaire economie);
- Houdt rekening met het beleid in NOVI;
- Houdt bij alle maatregelen en projecten in de regio rekening met klimaatverandering in de toekomst;
- Maak gebruik van zgn. ruimtelijke principes zoals integraal kijken naar de opgaven en belangen in het gebied, de ladder van duurzame verstedelijking, toevoegen van kwaliteit bij (nieuwe) ontwikkelingen en het nemen van gebiedskenmerken als uitgangspunt waarbij het streven is om bij te dragen aan de landschappelijke kwaliteit en/of het maken van nieuwe kwaliteit;

Indachtig de aanbevelingen hebben provincie Groningen en gemeente Eemsdelta het initiatief genomen om in nauwe samenwerking met de diverse stakeholders in en om het gebied tot de opstelling van dit Koersdocument Eemsdelta Zuidoost te komen.

4. Ontwikkelingen die van invloed zijn op gemeente Eemsdelta

We hebben te maken met een veelheid aan ontwikkelingen die op ons afkomen. Veel van die ontwikkelingen zijn transities die grote impact hebben op onze leefomgeving en economie. Het lastige met transities is dat er in die processen ontwikkelingen zijn die zich lastig laten sturen. Kennis en belangen spelen een rol, juridische mogelijkheden en beperkingen, investeringsruimte en innovatiekracht, maar ook enthousiasme en weerstand. Daarmee zijn die transities onvoorspelbaar in snelheid en inhoud. Soms maken we met elkaar flinke sprongen, terwijl op andere momenten de weerstand of belemmeringen het tempo bepalen. Energie, landbouw en landelijk gebied, ruimtelijke ontwikkeling en economie zijn zulke dossiers, waar grote verschuivingen plaatsvinden. Ondanks de complexiteit moeten we er actief op acteren, anders ‘overkomt’ het ons en leven we straks in (ongewenste) consequenties van die ontwikkelingen. Daarom hebben wij een koersdocument dat in veel kleinere paragrafen is uitgewerkt. Het helpt ons richting kiezen en krachtig te koersen in een dynamische wereld.

Gemeente Eemsdelta heeft te maken met een internationale, nationale, regionale en lokale context. Het mag duidelijk zijn dat de beleidsmatige invloed van gemeente Eemsdelta omgekeerd evenredig is met de schaalgrootte. Samen met de provincie kunnen we misschien nog invloed uitoefenen op de nationale overheid of op zijn minst samen voorwaarden afdwingen waaronder ‘aanwijzingen’ doorgang kunnen vinden. Maar dat vereist wel een goede samenwerking die gebaseerd is op inhoud en inzicht. Het koersdocument met zijn heldere uitgangspunten draagt daaraan bij.

4.1. Gebied overstijgende ontwikkelingen

Hoewel gemeente Eemsdelta aan de periferie ligt van Nederland hebben we te maken met ontwikkelingen die letterlijk van alle kanten op ons afkomen. Vanaf zee wordt steeds meer energie aan land gebracht die in combinatie met de behoefte aan energie in het westen van ons land en richting Duitsland onherroepelijk leidt tot ruimtelijke impact. Ook de gedachte bij met name niet noordelingen dat hier ‘nog wel ruimte is’ voor allerlei, grootschalige ontwikkelingen geeft druk op de ruimte.

Al deze ontwikkelingen op het gebied van energie en de energietransitie vereisen op voorhand inzicht in de ruimtelijke gevolgen. Ook op andere vlakken moeten scherpe keuzes worden gemaakt in grondgebruik. Tegelijkertijd neemt de druk op die schaarse grond steeds meer toe: er moeten nieuwe woningen worden gebouwd om het woningtekort tegen te gaan, klimaatadaptatie, infrastructuur moet worden aangepast, maar er is ook ruimte nodig voor onder andere verduurzaming van de landbouw en de energieopwekking.

Eemsdelta Zuidoost zo dicht gelegen aan de Dollard en zee, aan het einde van de waterafvoer krijgt hoe dan ook te maken met waterveiligheid in de breedste zin van het woord. Plannen die hiermee te maken kennen een lange tijdshorizon. Toch willen we daarbij, voornamelijk gebaseerd op het ‘geen spijt’-principe, zoveel mogelijk hieraan gerelateerde uitgangspunten respecteren.

De opgave om dit soort concurrerende ruimteclaims met elkaar te verzoenen is met de Wet ruimtelijke ordening (2008) grotendeels bij ons als gemeente komen te liggen.

Bestemmingsplannen worden geacht vastgesteld te kunnen worden onder de noemer 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. Ook wij krijgen echter steeds meer te maken met opgaven die ons gemeentelijk schaalniveau overstijgen. In tegenstrijd met de intenties van de Omgevingswet zien we dat in het nieuwe regeerakkoord een andere beweging in gang wordt gezet. Dit is een beweging naar meer sturing door de overheid. Achtergrond hiervan is de complexiteit en omvang van de huidige ruimtelijk opgaven. Dit heeft geleid tot een ministeriele herziening van de nationale ruimtelijke ordening: van NOVI naar NOVEX (Nationale Omgevingsvisie Extra).

In het kort betekent dit:

- De Rijksregie is terug in de vorm van structurerende keuzes;
- Provincies krijgen de ruimtelijke regie;
- Aanvullende structurering door het Rijk;
- Specifieke Rijksregie → programma NOVEX;
- Juridische borging Omgevingswet (in prep. 2024);
- De Planmonitor van Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

Uitgangspunt voor gemeente Eemsdelta is dat wij daar samen met de provincie op willen voorsorteren door vooraf aan te geven wat de daadwerkelijke gevolgen zijn. Onderbouwing van het scala aan uitgangspunten op de verschillende thema's is daarbij zeer behulpzaam. Wij zijn ons ervan bewust dat we grote ontwikkelingen in zowel nationale als internationale context niet tegen kunnen houden, maar dat we door blijk te geven van kennis en inzicht het transparant over uitgangspunten kunnen hebben. Daarmee zijn we samen met de provincie een volwaardig gesprekspartner van het Rijk.

4.2. Bestaand beleid

Om te voorkomen dat we het Groninger landschap verliezen aan ongewenste consequenties van ontwikkelingen, heeft de provincie als voorloper op de provinciale Omgevingsvisie het Koersdocument van de provincie Groningen (Dit is Groningen, 2022) uitgebracht. Voor ons koersdocument geeft dit in globale zin richting.

Belangrijkste punten hieruit zijn:

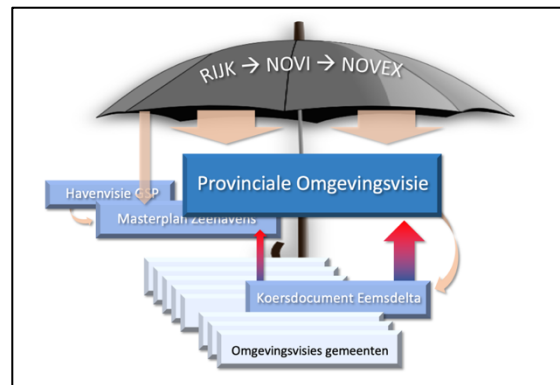
- Ontwikkelingen moeten bijdragen aan identiteit;
- Ontwikkelingen zijn multifunctioneel aanpasbaar → flexibiliteit;
- Afstemmen samenleving, participatie, ook financieel;
- Ontwikkelingen oog voor lange termijneffecten;
  - Water en bodem leidend laten zijn → past in NOVEX strategie.

In het koersdocument van de provincie wordt meer ruimte gegeven aan de verbinding richting Midden-Groningen, om het als een transitiegebied te beschouwen en de relatie met stad-wad-kustzone te versterken. Het merendeel van het landbouwgebied van Eemsdelta Zuidoost bestaat uit belangrijkste voedselproductiegebieden. Juist hier is de grond van nature zo voedselrijk, dat het bij uitstek geschikt is voor de teelt en productie van voedsel voor mensen. Wij willen dat we deze gronden daar optimaal voor blijven benutten. Dat betekent ook dat we er geen grootschalige, monofunctionele zonneparken toestaan. Ook in deze gebieden werken we uiteraard toe naar een toekomstbestendige inrichting met meer kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw. Door het gebied aan te passen aan wat het klimaat vraagt, door de verzakking als gevolg van inklinking te onderzoeken en best passende oplossingen te vinden, door ruimte te zoeken voor meer stabiele ecosystemen en door het afbouwen van bestrijdingsmiddelen.

4.2.1. Bovenlokaal

In de inleidende paragraaf 4.1 is al een en ander over de NOVI → NOVEX gezegd. Nogmaals verwijzend naar figuur 2 hebben we oog voor de Havenvisie van GSP en het Masterplan Zeehavens. Alhoewel deze beide planvormen ook een bouwsteen zijn van de provinciale Omgevingsvisie, kunnen ontwikkelingen die daaruit voortvloeien invloed hebben op de koers van gemeente Eemsdelta.

Op basis van onze uitgangspunten en daarbij behorende afwegingskader kunnen deze ontwikkelingen ij meer of mindere mate ondersteund worden door gemeente Eemsdelta.

4.2.2. Dynamisch document

Ons koersdocument houden we vlottend (1 x per jaar updaten), wat betekent dat we ook onze eigen, toekomstig aangepaste bestaande beleidsstukken hiermee moeten stroomlijnen.

4.2.3. Eigenaarschap

Opmerking: bij het ter perse gaan van dit koersdocument kon nog niet alles ten aanzien van EIGENAARSCHAP opgenomen worden. In de eerstvolgende update van dit document zal dit een plaats krijgen. Specifiek voor dit onderwerp geldt: veel infrastructurele voorzieningen zijn in beheer bij verschillende organisaties. Door verschillen in procedures, tijdspaden, financiering en juridische kaders kunnen deze beheersaspecten van invloed zijn op de besluitvorming en moeten daarom een plek in het koersdocument krijgen.

4.3. Scenariostudie: Ziel in Landschap

Om meer inzicht te krijgen in de samenhang tussen de verschillende projecten en belangen die zich in dit gebied afspelen, is er in opdracht van samenwerkingsverband Ecologie en Economie in Balans in 2020 een scenariostudie uitgevoerd: Ziel in landschap (landschapsarchitect, 2020). Deze studie kwam tot stand in werksessies met verschillende belanghebbenden in het gebied. Deze scenariostudie brengt voor drie scenario's de verschillende opgaven in beeld. Daarmee voorziet de studie in inhoudelijke informatie ten behoeve van het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost, waar het gaat om op basis van geformuleerde uitgangspunten het maken van afwegingen voor de ruimtelijke inrichting van het gebied.

4.4. Maritiem Eemsdelta.

Kijken we naar het stedelijk gebied van Delfzijl dan levert gemeente Eemsdelta een majeure inspanning, gericht op herstel van de leefbaarheid en het vergroten van de aantrekkelijkheid van de stad Delfzijl en haar omgeving voor haar inwoners, bezoekers en investeerders. Belangrijk onderdeel van deze inspanningen is het programmaonderdeel Marconi dat valt onder het overkoepelende programma ED2050 (zie paragraaf 4.5). Binnen Marconi trekken overheden en organisaties samen op om Delfzijl en haar omgeving stukje bij beetje haar maritieme karakter terug te geven, waarbij zoveel als mogelijk natuurherstel in het Eemsestuarium wordt beoogd.

Op dit moment komen vooral de gebiedsperspectieven rond de huidige spuisluis in Farmsum in relatie tot ruimtelijke veranderingen rond Termunterzijl/Borgsweer in beeld binnen het kader van het project Eemszijlen.

4.5. Ecologie & Economie in balans/ Programma ED 2050

Gemeente Eemsdelta neemt actief deel aan het overkoepelende programma Ecologie & Economie in Balans (<https://eeneinbalans.nl/>, 2022). Het programma Eems Dollard 2050 is daar een majeur onderdeel van. Indirect vormen de verschillende, sectorale, projecten (ca. 25 stuks) belangrijke input voor het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost.

Toentertijd is vergeten de juiste aandacht te besteden aan de 'S' van sociaal. Wij hopen met dit koersdocument met primaire aandacht voor de leefbaarheid deze 'S' wél genoeg body te geven bij beleidsmatige keuzes (zie aangepast Logo van E&E in balans).

4.6. Platform zuidelijke dorpen

De dorpen in het gebied hebben zich georganiseerd in een platform zuidelijke dorpen (Stichting Burgerinitiatief Zuidelijke Dorpen Delfzijl) en geven aan dat de komende jaren vooral geïnvesteerd moet worden in leefbaarheid, gebiedsdekkend in het herstel van het Groninger Landschap, natuur en recreatieve voorzieningen, verbindingen en betere overlegstructuren. Dit laatste is daarmee ook een belangrijk thema voor de participatieve inbreng.

4.7. Initiatief van Groningen Seaports.

Groningen Seaports (GSP) was één van de betrokken partijen bij het opstellen van voornoemde scenariostudie (landschapsarchitect, 2020). In een de notitie, "de Groene Sprong" genaamd heeft GSP haar visie op gewenste toekomstige ontwikkelingen neergelegd, als input voor het vervolgproces en het koersdocument. Belangrijke uitgangspunten zijn hieruit overgenomen (zie Katern Uitgangspunten (versie 1-3-2023)).

4.8. Waterveiligheid

Zonder waterkeringen zoals kades, dijken en stormvloedkeringen staat vrijwel 90% van Eemsdelta onder water. Als gevolg van de klimaatverandering spelen daarbij twee factoren een hoofdrol:

- Er valt meer neerslag in steeds kortere periodes en in perioden dat zoetwater nodig is, is er sprake van een tekort aan zoetwater;
- De zeespiegel stijgt, waardoor de zeekering moet worden aangepast en grote delen van het gebied steeds moeilijker onder vrij verval het overtollige water kunnen lozen.

Dat lozen onder vrij verval, voornamelijk bij laagwater op zee (de Dollard) heeft het voordeel dat in korte tijd grote hoeveelheden water gespuid kunnen worden en het geen energie kost. (Zee)gemalen daarentegen kunnen veel minder hoeveelheden water verstouwen en hebben bovendien erg veel energie nodig. Daarnaast moet de waterkerende functie van de zeedijken aangepast worden. Door de klimaatverandering zullen bestaande systemen dus getransformeerd moeten worden. De benodigde aanpassingen gaan gepaard met grote, langjarige infrastructurele ingrepen en hebben effect op het landschap, de natuur, cultuur en identiteit van de inwoners.

Concrete voorbeelden in het gebied zijn de projecten Eemszijlen (Kustontwikkeling Eemszijlen, n.d.) en VLOED (Verbetering Landbouwgronden door Ophoging met slib uit de Eems-Dollard).

Het project Eemszijlen speelt zich af in de kustzone van de gemeente Eemsdelta, vanaf de Pier van Oterdum in Farmsum tot en met de jachthaven van Termunterzijl én op het gebied rondom de spuisluis aan het einde van het Oude Eemskanaal.

Voor het project Eemszijlen zijn vier opgaven geformuleerd:

1. Klimaataanpassing kustzone
2. Zoetwaterbeschikbaarheid
3. Versterken van het maritieme karakter, leefbaarheid en de recreatiefunctie
4. Verbeteren van de (ecologische) waterkwaliteit en natuur

De verkenning richt zich op mogelijke oplossingen voor deze vier opgaven. In deze verkenning wordt ook gekeken naar raakvlakken met andere activiteiten, ontwikkelingen en projecten in het gebied (zie Figuur 3).

Figuur 3. Plangebied Eemssijlen (uit: Kennisgeving Voornemen, participatie en m.e.r.-procedure Kustontwikkeling Eemssijlen (zomer 2022)).

De ruimtelijke impact van dit project beslaat feitelijk het gehele plangebied van Eemsdelta Zuidoost. Belangrijk deelthema uit dit project is het belang om de binnenhaven van Delfzijl weer bereikbaar en toegankelijk te maken voor recreatievaart vanuit de zeehaven. Parallel hieraan kan de mogelijkheid worden onderzocht of de lokale spuifunctie verplaatst kan worden en/of daarin naar een combinatie gezocht kan worden. Daarnaast is de verbetering van de vaarweg Lemmer – Delfzijl en de mogelijkheid om de zeesluizen aan te passen van grote invloed op dit project.

De lopende verkenningsfase leidt tot een ‘voorkeursbeslissing’. Met dit bestuurlijke besluit wordt besloten of er daadwerkelijk maatregelen zullen worden gerealiseerd, en zo ja via welke procedures dit mogelijk wordt gemaakt. Op basis van de Omgevingswet is voor de voorkeursbeslissing een plan-m.e.r. verplicht. In de verkenningsfase wordt daarom een plan-m.e.r. opgesteld.

VLOED is een soort van afgeleide van het project Eemssijlen omdat het daadwerkelijk invulling geeft aan het belang vanuit de landbouw om gronden op te hogen met slib uit de Eems Dollard. Door bodemdaling als gevolg van gaswinning en inklinking als gevolg van de waterhuishoudkundige inrichting, treedt op veel landbouwpercelen vernatting op. Ook hiervoor geldt dat dit project grote ruimtelijke gevolgen heeft en in nauwe samenhang met de andere gewenste ontwikkelingen moet worden beschouwd.

4.9. Versterkingsprogramma Eemsdelta

In de gemeente Eemsdelta wordt hard gewerkt aan de versterkingsopgave als gevolg van de aardbevingen door de gaswinning. Dit betekent dat met name in Delfzijl een aantal woningen wordt gesloopt en nieuwe woningen worden teruggebouwd of bestaande woningen aardbevingsbestendig worden gemaakt. Het versterkingsprogramma (Gemeente Eemsdelta et al., 2020) heeft ook invloed op Eemsdelta Zuidoost; enerzijds omdat er in het gebied woningen versterkt moeten gaan worden en anderzijds omdat er in Delfzijl ruimte ontstaat voor ontwikkelingen die ook indirect van invloed zijn op Zuidoost.

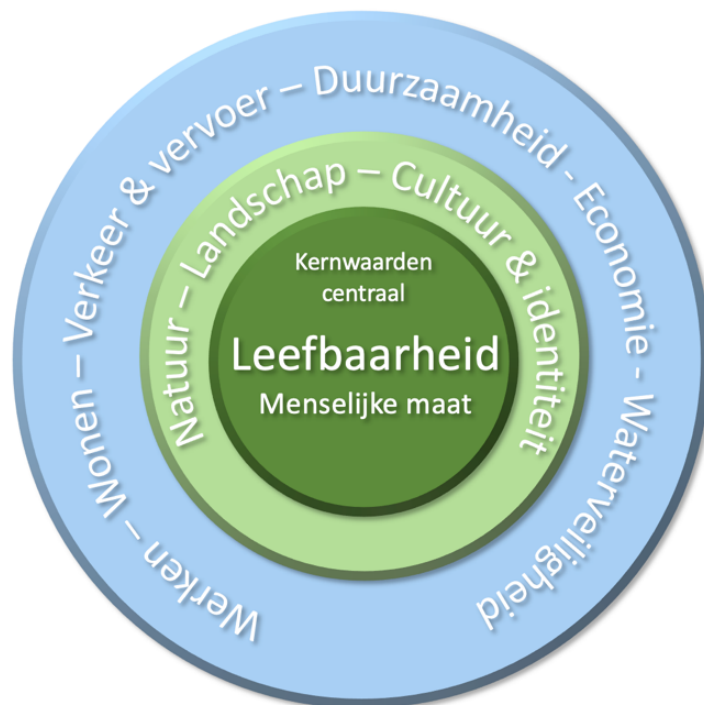
5. Thema's

Voor het koersdocument zijn vijf verschillende thema's onderscheiden:

1. Leefbaarheid en menselijke maat centraal;
2. Economie;
3. Duurzaamheid;
4. Verkeer en vervoer
5. Waterveiligheid.

Eigenlijk geldt voor alle thema's dat ze schatplichtig zijn aan **Leefbaarheid**. Zelfs een thema als Economie zou je als een randvoorwaardelijke bijdrage aan die waarde kunnen zien.

In dit hoofdstuk komen per thema de belangrijkste uitgangspunten aan de orde. Voor de leesbaarheid van het koersdocument is ervoor gekozen deze uitgangspunten in dit hoofdstuk in samenvattende zin te beschrijven, onder verwijzing naar de specifieke opsomming van de uitgangspunten in het Katern Uitgangspunten (*versie 1-3-2023*). Dat betekent niet dat de opsomming van de betreffende uitgangspunten in de bijlagen minder relevant is, deze zijn namelijk onlosmakelijk met de thema's verbonden en gelden voor het gehele koersdocument.

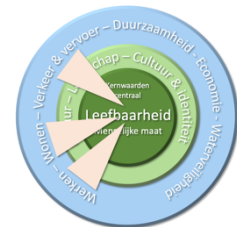

Figuur 4. In het koersdocument staan leefbaarheid en menselijke maat als kernwaarden centraal geplaatst (binnenste donkergroene cirkel). Daaromheen bevindt zich een schil van waarden in het gebied die invloed hebben op de leefbaarheid (tweede lichtgroene ring). Om uitgangspunten op te halen en te adresseren kijken we vanuit leefbaarheid door waarden als natuur, landschap en cultuur & identiteit heen naar de verschillende thema's (buitenste blauwe ring). Uitgangspunten binnen deze thema's hebben uiteraard onderlinge relaties waarmee uiteindelijk een integrale afweging kan worden gemaakt.

In figuur 4 staat aangegeven dat door de kernwaarden Leefbaarheid en de Menselijke maat centraal te stellen, vanuit deze kernwaarden naar de omgeving kan worden gekeken. Het bestaan van Natuur, Landschap en Cultuur & Identiteit is ondersteunend aan deze kernwaarden. In de schil daaromheen staan voor dit koersdocument belangrijke thema's, thema's die randvoorwaardelijke uitgangspunten kennen zoals die voor het gebied Eemsdelta Zuidoost gelden. Door deze thema's in zijn totaliteit en onderlinge afhankelijkheid te beschouwen, ontstaat er een thematisch ordenend afwegingskader.

Bij elk thema is op basis van de hoofdfiguur 4 met een klein figuurtje (beige pizzapunt(en), zie figuur rechts) aangegeven van welke kijkrichting(en) er sprake is vanuit de kernwaarde leefbaarheid. Om de juiste link te kunnen leggen tussen de gedetailleerde uitgangspunten en de algemene toelichting in dit koersdocument, wordt per hoofdpagina volledigheids halve in een apart tekstkadertje verwezen naar bijbehorend Katern Uitgangspunten (zie hier onder).

Voor gedetailleerde uitgangspunten wordt per onderdeel verwezen naar het Katern Uitgangspunten, 1-3-2023

5.1 Kernwaarden Eemsdelta Zuidoost

Tijdens de zoektocht naar concrete uitgangspunten zijn ook een aantal, meer algemene uitgangspunten naar boven gekomen. Flexibel met de beperkte ruimte omgaan was daar één van. Ook het besef **Ruimte = Kwaliteit** moet telkens op het netvlies komen. Belangrijk daarbij is dat eigenlijk voor alles geldt dat het 'geen spijt' principe gehanteerd moet worden. Dat vereist kennis, inzicht en overzicht van de ontwikkelingen. Typisch probleem dat ervaren wordt is dat studies die de effecten inzichtelijk moeten maken vaak in de tijd enorm lange, ondoorgrondelijke trajecten volgen. We gaan niet meer wachten op studietrajecten, wél bouwen we flexibiliteit in om later op door te bouwen.

Tijdens de uitvoering van projecten wordt vaak nog hinder veroorzaakt, bijvoorbeeld door zwaar vrachtverkeer op plekken die daar niet voor geschikt zijn. Bij het beoordelen en plannen van dergelijke projecten gelden de uitgangspunten van leefbaarheid en de menselijke maat dus niet alleen voor het eindproduct maar ook voor het hele traject van bouw en uitvoering tot aan oplevering.

In de planvorming leggen wij vast dat trajecten die in uitvoering zijn, ongehinderd door kunnen gaan. Door vooraf in de ontwikkeling van plannen samenhang en de wederzijdse invloed mee te wegen, voorkomen we dat we tijdens de uitvoering bypasses moeten maken en moeten compenseren. Dat willen we hiermee voorkomen. Dat draagt ook bij aan het zijn van een betrouwbare overheid.

Dúrvan uitleggen wat er op het gebied afkomt, begrip krijgen voor wat er gebeurt als we niets doen. Daarbij hoort ook vroegtijdig delen wat móet.

5.1.1. Leefbaarheid en menselijke maat centraal

De menselijke maat staat voor ons op één. Prettig wonen, werken en leven met elkaar in een omgeving die dat stimuleert. Dat betekent dat niet één ontwikkeling de overhand moet krijgen maar dat dit altijd bekeken wordt vanuit de menselijke maat. Ontwikkelingen die passen bij het gebied. Ontwikkelingen overkomen ons niet maar zijn vanaf het begin af aan in zicht en daar anticiperen we gezamenlijk op.

5.1.1.1. Landschap

Dit gebied herbergt een grote hoeveelheid aan landschappelijke, ecologische, archeologische, cultuurhistorische waarden en erfgoed die we koesteren en daarom behouden moet blijven en zichtbaar moet zijn/blijven voor de toekomstige generatie. Voor nu en in de toekomst.

Het landschap van het Wierdenland & Waddenkust is een afspiegeling van een meer dan tweeduizend jaar oude dynamische geschiedenis van wisselwerking tussen de mensen, het land en de zee. Het is een zeer oud cultuurlandschap en heeft een bijzondere ontstaanswijze en een rijke ontginningsgeschiedenis.

Het landschap van het Wierdenland en de Waddenkust kenmerkt zich door het open karakter met weidse uitzichten, slingerende waterlopen (maren) en statige boerderijen met langs de kuststrook 'opstreckende heerden' (naar achteren uitbreidende verkaveling) van de grootschalige zeepolders. Achter de dijken zien we de onregelmatig meanderende verkaveling van het oude wierdenlandschap, waarin de wierden als groene eilandjes het reliëf bepalen.

5.1.1.2. Natuur

De meanderende natuurlijke waterlopen (maren) zijn zeer kenmerkend voor dit gebied. Met de Waddenzee als Unesco Wereld Erfgoed willen we de kenmerkende verbinding tussen stad en wad versterken. Juist de natuur is gebaat bij zachte en ruime overgangen met gradiënten zodat er een logische relatie bestaat tussen de natuur binnendijks en de natuur buitendijks en vice versa. Deze relatie willen we versterken.

5.1.1.3. Cultuur & Identiteit

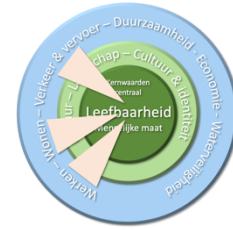
Belangrijk voor het ergens prettig kunnen wonen is het hebben van een gevoel van verbondenheid (je kunnen identificeren) met je eigen woon- en leefomgeving. Inwoners refereren daarbij aan de specifieke kenmerken van het landschap, in het bijzonder ook de weidsheid en 'lege' horizonten, en de wordingsgeschiedenis die toen en ook nu weer sterk in het teken staat van de strijd tegen en om het water. De begrippen 'maritiem' en ook 'graanrepubliek' worden daarbij veel genoemd. Heeft dit laatste vooral betrekking op het gebied Oldambt vanwege de vruchtbare gronden als resultaat van de frequente overstromingen, in de tijden voor de bedijkingen heeft (ook) Noord-Groningen zich ontwikkeld tot een belangrijk en in de wereld vooraanstaand landbouwgebied (vooral op het gebied van pootaardappels).

Deze agrarische ontwikkeling heeft tot op heden sporen achtergelaten in de vorm van verschillende soorten boerderijen. Elk landschap kent een eigen specifieke bouw van

boerderijen, gebaseerd op de agrarische functie die aansloot bij de grondsoort, het landschap, de mogelijkheden die de ligging bood en de materialen die voorhanden waren.

5.2. Leefbaarheid centraal

Inwoners worden vroeg betrokken en volledig geïnformeerd bij relevante ontwikkelingen in hun eigen woon- en leefgebied. Initiatieven van inwoners die bijdragen aan de leefbaarheid worden ondersteund en gefaciliteerd. Inwoners profiteren van ingrijpende ontwikkelingen in hun woon- en leefomgeving. Het versterken of in stand houden van de bereikbaarheid van voorzieningen is daarbij een belangrijk uitgangspunt.

De leefbaarheid staat centraal dus moet op de gewenste parameters relevante monitoring plaatsvinden voor wat betreft (milieu)belasting en -effecten op de leefomgeving. Mede gebaseerd op het adagium 'Meten is Weten'.

Voor gedetailleerde uitgangspunten wordt verwezen naar H1, § 1.1 t/m. § 1.7 in Katern Uitgangspunten (versie 1-3-2023).

5.2.1. Inclusieve woonomgeving

Een inclusieve woonomgeving wordt gestimuleerd en leidt tot een passende, generatiebestendige woningvoorraad. De vergrijzing heeft gevolgen voor de organisatie van onze steden, dorpen, wijken, straten en woningen. Dit geldt voor de bestaande woningvoorraad, evenals de publieke ruimte.

Door verandering naar informele zorg thuis aangeboden, minder beschikbaarheid van zorgverleners en meer vraag naar zorg door de vergrijzing is deze groep aangewezen op de informele hulp, familieleden, vrienden en burens (noaberschap). Dit komt ook tot uiting in paragraaf 5.2.6. (voorzieningsniveau).

5.2.1.1. Toekomst- en generatiebestendig bouwen

Een andere opgave die we herkennen is dat de bestaande woningvoorraad niet klaar is voor de toekomst. Er moet geïnvesteerd worden in levensloopbestendigheid (langer thuis wonen), het verduurzamen en energiezuinig maken van de woning en klimaat-adaptieve maatregelen toepassen.

In deze regio is een verouderde woningvoorraad verspreid over het landelijk gebied met relatief veel woningen in particulier bezit. In samenhang met een hoog percentage aan huishoudens met een smalle beurs is de verduurzaming van de gebouwde omgeving een opgave die integraal opgepakt moet worden zodat kostenefficiëntie een gedeelte van de investeringsbarrière wegneemt.

Toekomstbestendig maken van de woningvoorraad heeft dus een belangrijke link met het thema energie en dan vooral de warmtetransitie: welke keuzes maken we met elkaar? (zie ook paragraaf 5.4). We vinden het in combinatie met deze opgave een belangrijk uitgangspunt dat de versterkingsoperatie zoveel mogelijk in samenhang met een verduurzamingsplan wordt aangepakt, waarbij uiteraard wel sprake is van strikt gescheiden financiering.

In samenhang met deze verduurzamingsstrategie zetten wij voor onze inwoners in op het uitfaseren van aardgas als compensatie voor het geleden leed door de aardbevingen. Het uitfaseren van aardgas mag echter niet ten koste gaan van de noodzakelijke versterkingsoperatie.

5.2.1.2. Erfgoed gebouwde omgeving (cultuurhistorisch)

Integrale bescherming van het cultureel erfgoed is geregeld in de Erfgoedwet. Dit is nader uitgewerkt op provinciaal en gemeentelijk niveau. Voor de het gebied Eemsdelta Zuidoost is het Facetplan Cultuurhistorie (BügelHajema, 2020) van toepassing, waar diverse nota's en verordeningen onderdeel van zijn.

Rekening houden met cultuurhistorische waarden is in de voorbereiding een inventarisatie en analyse maken van de cultuurhistorische waarden binnen het betrokken gebied en daar conclusies aan verbinden.

5.2.2. Veiligheid (woon)omgeving

Veiligheid draait om veilig samenleven en tegengaan van ondermijning. De gemeente heeft een regierol. Veiligheid is één van de hoofdtaken van de gemeente. Daarin werkt de gemeente samen met partners aan een goede, integrale aanpak in de zorg voor kwetsbare burgers met problemen op verschillende leefgebieden, met de focus op preventie. Regie en coördinatie draagt bij aan de algemene veiligheid, het verbeteren van de persoonlijke situatie van betrokkenen, en het voorkomen en verminderen van recidive, overlast, geweld, criminaliteit en maatschappelijke uitval. Het gaat dan om sociale en fysieke veiligheid, zowel objectief te meten als in het veiligheidsgevoel.

De gemeente heeft de regierol bij het ontwikkelen van veiligheidsbeleid en zorgt voor afstemming tussen de verschillende betrokken partijen. Naast het zorgdomein raakt veiligheid ook aan de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte, aan verkeersveiligheid, het afvalbeleid, het onderwijs, het economisch klimaat, toeleiding naar arbeid en diverse andere terreinen. Het tegengaan van onveiligheid is daarom bij uitstek een integrale opgave.

Als overheid zorgen wij vanuit onze regierol ervoor dat het gebied minder aantrekkelijk wordt voor ondermijningsactiviteiten.

We moeten werken aan een gezond ondernemersklimaat, dat aantrekkelijk is om zich als bedrijf in te vestigen. De daarvoor beschikbare middelen (bijvoorbeeld vergunningenstelsel) zetten wij daarvoor in. Dat vergroot bij inwoners het gevoel van veiligheid.

We zijn transparant in het uitleggen wat er aan de hand is en waar we mee bezig zijn om veiligheid te vergroten en te borgen. Als gemeente moeten we meer naar de voorgrond treden en melden waar wij aan werken en hoe wij daaraan werken. We willen meer zichtbaar zijn, en daarin meer onze verantwoordelijkheid nemen: aangeven waar we van zijn en naar voren treden (ook als het misgaat).

De versterkingsopgave is een significant onderdeel van de veiligheid van de woonomgeving. Het zorgt voor een veiliger woon- en leefklimaat. In deze paragraaf laten we de versterking

verder buiten beschouwing omdat dit als belangrijk onderdeel op meerdere plekken naar voren komt waarbij de veiligheid als belangrijk aspect opgenomen is. Zo borgen we de integraliteit van de versterkingsopgave.

5.2.3. Leefkwaliteit

De leefbaarheid van de omgeving waarin mensen wonen, werken en recreëren, wordt in de beleving van bewoners in belangrijke mate bepaald door de leefkwaliteit. Hiermee wordt letterlijk de kwaliteit van leven bedoeld: is de omgeving gezond, is de lucht schoon, zijn hinder en overlast tot een minimum beperkt. Die leefkwaliteit draagt sterk bij aan het woongenot en – voor mogelijke nieuwe bewoners – ook aan de belangstelling om je ergens te willen vestigen. In de ervaring van inwoners staat de leefkwaliteit onder druk. Als oorzaak wordt gewezen op cumulatieve effecten van bedrijfsactiviteiten: individuele bedrijven in de omgeving voldoen aan de vergunningen, maar de stapeling van effecten leidt tot toenemende overlast. Bewoners ervaren dat bijvoorbeeld in de optelsom van geluid die meerdere bedrijven tegelijkertijd veroorzaken: juridisch klopt alles, maar toch vindt men dat de leefkwaliteit afneemt. Iets vergelijkbaars treedt op als gevolg van de vele ontwikkelingen die op het gebied afkomen. Voorbeelden zijn de grote transities en de opgave om ruimte te geven aan klimaatadaptatie. Al die zaken grijpen mogelijk diep in op de kwaliteit van de leefomgeving en daarmee ook op de beleving van leefkwaliteit. We vinden het belangrijk om meer aandacht te hebben voor de kwaliteit van de milieugebruiksruimte en de impact voor inwoners niet te laten groeien.

5.2.3.1. Positieve gezondheid

Als gemeente zetten wij in op positieve gezondheid. Dat is breder dan alleen fysieke gesteldheid. Het gaat om gezondheid in brede zin: welbevinden, zingeving, maatschappelijk actief, lichaamsfuncties en vitale functies, hoe gezond zijn onze inwoners en hoe ervaren zij hun eigen gezondheid?

Als gemeente zijn wij niet alleen zelf in gesprek zijn met inwoners maar we zorgen er ook voor dat de partners met wie we in dit gebied werken, op dezelfde manier met inwoners en hun belangen omgaan – daarop gaan we vanuit de gemeente veel sterker sturen: het gaat om onze inwoners – daarvoor willen we als overheid/gemeente betrouwbaar zijn.

Verder zorgen we voor duidelijkheid in rollen en verantwoordelijkheden: we maken inwoners niet verantwoordelijk voor zaken waar we als overheid verantwoordelijk voor zijn. In besluitvorming en uitvoering belasten we de inwoner niet.

5.2.4. Wonen & woonmobiliteit

Belangrijk voor het gebied is dat er sprake is van variatie in de buurten en keuzevrijheid voor alle doelgroepen binnen de woningmarkt. Binnen dit gebied is Wagenborgen een centrumdorp, de overige dorpen zijn aangewezen als woondorpen. Daarbij is het van belang om de voorzieningen en verbindingen met de overige dorpen te bewaken. Voor Wagenborgen wordt gestreefd naar een zo compleet mogelijke woonomgeving met alternatieve woonvormen.

Het thema wonen is om meerdere redenen een belangrijk thema voor de toekomst en het perspectief van onze bewoners. Niet alleen voor de jonge generatie is het bijvoorbeeld een

vraag of zij een passende woning kunnen vinden, dat geldt ook voor ouderen: niet zelden zitten oudere bewoners 'vast' aan hun (vaak te grote) woning, omdat er geen geschikte alternatieven in de buurt zijn om naar door te stromen. Vanwege hun betrokkenheid bij de regio willen onze inwoners graag in hun eigen omgeving kunnen blijven wonen, maar het geschikte aanbod om te kunnen verhuizen ontbreekt. We zien het als een uitdaging om dat vliegwielt op gang te brengen, zodat jongeren zich kunnen vestigen en perspectief krijgen op een wooncarrière en ook ouderen hun woonwensen kunnen afstemmen op geschikte (levensloopbestendige) woningen.

5.2.5. Versterkingsopgave

De gemeente Eemsdelta heeft een grote opgave aan de versterking. Er zijn ruim 15.000 adressen opgenomen in het versterkingsprogramma. Dit betreft ca. 60% van alle gebouwen die in de totale versterkingsopgave van de regio zitten. De versterkingsopgave treft ook in meer en mindere mate de zuidelijke dorpen.

Onze inwoners krijgen nogal wat voor de kiezen; de schades door gaswinning, het versterkingsprogramma, de versnelde afbouw van de gaswinning en de verschillende (subsidie)regelingen. Wij zien de grote impact die de versterkingsopgave heeft op het dagelijks leven. Wij realiseren ons dat zij jarenlang gevoelens hebben veroorzaakt van frustratie, boosheid, onzekerheid en angst door het gevoel van onveiligheid. Deze binnen het Noorden (in het bijzonder voor de inwoners van Eemsdelta) spelende problematiek maakt dat wij extra zorgvuldig om moeten gaan met de stapeling van allerhande ontwikkelingen die in het gebied spelen en op de inwoners afkomen.

Aan de andere kant biedt de versterking ook kansen om tot een versterking van het woon- en leefklimaat te komen. Bijvoorbeeld in het kader van het Nationaal Programma Groningen (NPG) zijn daarvoor middelen beschikbaar. In samenspraak met de inwoners en bedrijven is de inzet erop gericht om deze ook in Eemsdelta Zuidoost zo effectief mogelijk en in samenhang, met ter bevordering van de leefbaarheid gewenste ontwikkelingen, in te zetten.

In paragraaf 5.2.1.1 is benoemd dat er een sterke relatie moet zijn tussen de versterkingsopgave en de andere gebouwgebonden opgaven. Binnen de versterking is de verduurzaming ('van het gas af') een belangrijk speerpunt. Dit speerpunt wordt in paragraaf 5.4.3 onder het thema duurzaamheid en energie stevig verankerd.

Voor de zuidelijke dorpen speelt de versterking niet overal in gelijke mate. En binnen de dorpen zelf zijn de mogelijkheden voor versterking, doordat zij gekoppeld zijn aan het versterkingsadvies, ook niet voor alle inwoners in gelijke mate aanwezig.

5.2.6. Voorzieningenniveau

Als het gaat om leefbaarheid, dan spreek je al snel over voorzieningen. Voor inwoners is de bereikbaarheid en nabijheid van voorzieningen een belangrijk onderwerp. Je hebt het dan bijvoorbeeld over de mogelijkheden van kinderopvang en (basis)onderwijs, zorgvoorzieningen, een supermarkt en ontmoetingsplekken zoals een buurt- of dorps huis. Tegelijkertijd realiseren mensen zich dat niet alles overal kan. Soms zijn de leefgemeenschappen te klein of te eenzijdig samengesteld om alle gewenste voorzieningen te hebben.

Het is belangrijk om daarover het goede gesprek te hebben met de dorpen, zij weten als geen ander wat de behoeften zijn in hun omgeving en kennen ook de beperkingen. Wat vinden we acceptabele afstanden voor bepaalde voorzieningen? Hoe flexibel en wendbaar kunnen we met elkaar zijn? Willen we met behulp van een passend voorzieningenniveau de sociale samenhang versterken, dan is een goede samenwerking tussen de overheden en de bewoners een uitgangspunt. In dat gesprek moet in relatie tot de voorzieningen ook ruimte en aandacht zijn voor het onderwerp bereikbaarheid.

Verderop gaat het onder andere over openbaar vervoer en over mobiliteit. Hier noemen we in elk geval de noodzakelijke aandacht voor de fietsverbinding die langs de dijk over de dijk loopt welke in eigendom is van het waterschap. Inwoners zien deze fietsverbinding graag gehandhaafd, omdat die zo'n belangrijke ontsluiting is tussen de dorpen en Delfzijl. Tegelijkertijd zijn hier afwegingen te maken met betrekking tot de veiligheid en de ambities van GSP en het Chemiepark Delfzijl (CPD).

5.2.7. Vrijwilligers

We doen in onze samenleving een steeds groter beroep op de inzet van vrijwilligers en op de kracht van noaberschap. Het is mooi en belangrijk dat zoveel mensen bereid zijn om zich in te zetten voor anderen, bijvoorbeeld door coöperaties te vormen, door zich in te zetten voor het behoud van voorzieningen zoals een dorps huis of door zich sterk te maken voor de gemeenschap door (al dan niet via verschillende verenigingen van dorpsbelangen) vrijwillig mee te praten over de grote ontwikkelingen en transities die op ons afkomen. Maar er zijn ook grenzen en beperkingen aan die inzet en daar zijn we ons als overheden goed van bewust. Steeds vaker wordt veel van vrijwilligers verwacht, ook in thema's en projecten waar ze met (specialistische) professionals moeten optrekken. We vinden het daarom belangrijk om actieve vrijwilligers goed te faciliteren. Soms speelt een financiële bijdrage of subsidie daarin een rol, maar in de toekomst willen we onze ondersteuning versterken door bijvoorbeeld ambtelijke capaciteit beschikbaar te stellen of ruimte te bieden aan initiatieven om deskundigheid in te huren. Op die manier kunnen we er steeds beter voor zorgen dat vrijwilligers goed voorbereid en toegerust aan tafel zitten en met kwaliteit en rust hun inbreng kunnen leveren.

5.2.8. Openbaar vervoer

Bij goede bereikbaarheid hoort een goed openbaar vervoersysteem. Voor de leefbaarheid en toekomst van onze dorpen is het belangrijk om daarop te zijn aangesloten. Ouderen zijn minder mobiel en moeten vaker wat grotere afstanden afleggen naar de plaatsen waar de basisvoorzieningen zijn die voor hen belangrijk zijn. Ook scholen zijn niet langer een vanzelfsprekendheid in de verschillende dorpen, zodat onze kinderen en jongeren wat langer onderweg zijn. Scholierenvoer kan soms in de dorpen zelf worden georganiseerd of privé door ouders, wij vinden dat in combinatie daarmee een goed ontsloten netwerk van openbaar vervoer voorzieningen belangrijk is voor behoud van dynamiek en ontwikkeling. Om het openbaar vervoer rendabel te kunnen blijven exploiteren kunnen op centrale locaties zogenaamde "hub's" worden ontwikkeld, haltes met voorzieningen zoals goede veilige stallingen, een kiss&ride plek (of op z'n Gronings een *Smok en Vod* plek) et cetera.

5.2.9. Werken (lokaal)

Als we het hebben over de menselijke maat, dan hoort daar onlosmakelijk bij dat we lokaal gebonden economische activiteiten in de dorpen stimuleren. Lokale ondernemers dragen bij aan het behouden en versterken van de dynamiek en levendigheid in onze kernen. In het verleden was het zo dat bedrijven die groeiden uiteindelijk vaak uitweken naar een andere vestigingsplaats om hun onderneming verder te ontplooiën. Voor de toekomst vinden we juist het behouden van dat ondernemerschap en die werkgelegenheid een uitgangspunt. Misschien kunnen we door vaker functiecombinaties toe te staan zelfs de combinatie van wonen en werken versterken. De coronatijd heeft immers laten zien dat we samen erg creatief kunnen zijn om de mogelijkheden te vinden om vanuit huis te werken en productief te zijn. Samen zoeken we naar de kansen die ons helpen om de juiste dynamiek te versterken. De toekomstige omgevingswet kan ons mogelijk als instrument helpen om die gewenste ontwikkeling te versterken. We zijn dan meer gericht op 'mogelijk maken' dan op beperken. Natuurlijk moet dat wel combineren met de gewenste leefkwaliteit.

5.2.10. Vrije tijd

Mensen wonen niet alleen in onze omgeving, ze brengen daar ook een groot deel van hun vrije tijd door. Niet zelden gebeurt dat ergens in de robuuste ruimte die ons omringt: met de fiets of wandelend door het landschap, door heel gericht onze dorpen te bezoeken en er bijvoorbeeld een visje te eten, of door erop uit te trekken en te genieten van de parels uit de cultuurhistorie van onze regio. Van dat enorme belang van onze omgeving voor de vrije tijd en beleving van de inwoners zijn we ons vaak te weinig bewust. Al snel denken we bij recreatieve thema's aan recreanten of toeristen van verder, terwijl de opgave om onze ruimte voor vrije tijd te ontsluiten ook een heel lokale opdracht is. Samen met onze inwoners willen we de parels kiezen die we oppoetsen en in de etalage zetten om de beleefbaarheid van de leefomgeving te versterken. In die parels schuilt ons regionale DNA dat we willen borgen voor de toekomst.

5.3. Economie

Voorop staat dat alle economische activiteiten een meerwaarde moeten geven aan het gebied zelf. Industrie levert stabiele werkgelegenheid op, alhoewel veel bewoners aangeven dat ze nu veelal (vooral) de lasten van bedrijven op bijvoorbeeld het vlak van milieu-uitstoot en verkeersoverlast ervaren. Randvoorwaarde voor vestiging moet, behalve goede 'economische' werkgelegenheidseffecten ook gericht zijn op de (sociale) effecten, oftewel bijdragen aan het woon- én leefklimaat. Dat vereist inzage in het economisch-bestaansrecht en continuïteit van (nieuwe) bedrijven, mede in relatie tot de mate waarin ze bijdragen aan de leefbaarheid van het gebied (of dat juist belemmeren).

Vergroening van bestaande industrie leidt tot verdere verduurzaming en schonere industrie met steeds minder hinder. Innovaties transparant inzetten om bestaande overlast terug te dringen. De verduurzaming van de industrie kan dankzij de schaal en omvang daarnaast ook als vliegwiel fungeren voor de verduurzaming van andere sectoren zoals de landbouw en gebouwde omgeving. Door omschakeling naar biobased chemie ontstaat ook een nieuw perspectief voor de landbouw. Uitkoppeling van warmte en gebruikmaking van restwarmte.

Ruimte is een kwaliteit en wordt als een kwaliteit gezien. De tijd is voorbij dat het Noorden met haar 'ruimte en ledigheid' functioneert als 'ruimte voor alles' waar elders in het land geen ruimte meer voor is. Ruimte dient niet meer als eenzijdige aanjager en/of vestigingsfactor voor bedrijven te dienen. Aanwezigheid en beschikbaarheid van goede logistieke voorzieningen zoals kades en wegen, grondstoffen, energie en ruimte zijn allemaal vestigingsfactoren die ertoe doen.

Klein ondernemerschap in en rondom dorpen wordt gestimuleerd en gefaciliteerd zodat het voorzieningenniveau versterkt of behouden kan worden.

Gebiedskenmerkende landbouw willen we behouden en versterken. Binnen transitiegebieden zoeken we naar oplossingen die in eerste instantie zijn gericht op de continuïteit en integratie van de gebiedskenmerkende landbouw.

Voor gedetailleerde uitgangspunten wordt verwezen naar H2, § 2.1 t/m. § 2.5 in Katern Uitgangspunten (versie 1-3-2023).

5.3.1. Industrie

De Eemsdelta, met daarbinnen de Eemshaven en Oosterhorn, ontwikkelt zich tot een van de Europese koplopers voor groene economie en duurzame energievoorziening, samen met het aangrenzende gebied in Duitsland.

De actuele ontwikkelingen met betrekking tot het Chemiepark, zoals het verder invullen van Oosterhorn Zuid (400 ha), de uitbreiding van de Eemshaven en de Oostpolder (600 ha. is een forse impuls voor de economie, maar levert ook uitdagingen op).

De verdere invulling van de nog beschikbare ruimte voor de industrie en ook de nieuwe kansen in bijvoorbeeld de Oostpolder biedt perspectief voor nieuwe banen en daarmee een toenemende vraag naar inwoners voor deze regio. De uitdagingen hierbij zijn natuurlijk wel om de snelheid van de industriële ontwikkelingen in pas te laten lopen met het op tijd aanbieden van zowel permanente als tijdelijke huisvesting. Daarnaast zal er ook geïnvesteerd moeten worden in het afwikkelen van het verkeer. Meer industrie betekent namelijk vanzelfsprekend ook meer transportbewegingen.

Dankzij de ambities van de industrie neemt ook de vraag naar hernieuwbare energie toe; een ingewikkelde en vooral politieke puzzel. Niet alles kan alleen op zee maar de ruimte op land is beperkt.

In het verlengde van 'Ziel in het Landschap' heeft GSP eind 2021 de nota Groene Sprong geschreven. GSP constateert dat met name de ontwikkelingen in de bio-based chemie, de circulaire economie en de duurzame energie leidt tot een groter en deels ook ander ruimtebeslag.

Het is belangrijk dat in dit koersdocument helder wordt gemaakt wat de uitgangspunten zijn en onder welke condities uitbreiding of afschaling onder crisisomstandigheden bespreekbaar zijn. Hieronder zijn in zes subparagrafen de belangrijkste uitgangspunten van dit onderdeel specifiek behandeld.

5.3.1.1. *Recht op informatie*

Bewoners hebben het recht te weten waar zij aan bloot worden gesteld. Meten is weten en daartoe zijn door de overheid bronnen beschikbaar gesteld. Verder optimaliseren van het meet-netwerk voor geluid, licht en luchtkwaliteit staat daarbij voorop.

5.3.1.2. *Mitigeren milieueffecten Oosterhorn*

Binnen de huidige, bestaande wettelijke, planologische kaders zijn normen en is een zonerings opgenomen om hinder (geluid, licht en luchtkwaliteit) vanuit Oosterhorn richting de dorpen te beperken. De normeringen uit de structuurvisie Eemsmond-Delfzijl worden hierin gevolgd. In de structuurvisie is opgenomen dat er rekening gehouden moet worden met nieuwe ontwikkelingen zoals NOVI, ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid. Dit wordt meegenomen in het bestemmingsplan Oosterhorn waarvoor in 2023 een ontwerpbestemmingsplan wordt opgesteld. Vaststelling van dit bestemmingsplan wordt voorzien in 2024.

Naar verwachting treedt de Omgevingswet per 1 januari 2024 in werking. Na inwerkingtreding van de Omgevingswet heeft de gemeente de mogelijkheid om Omgevingswaarden vast te leggen in het Omgevingsplan. Om de maatschappelijke effecten van de hinder te beperken kunnen er omgevingswaarden worden vastgelegd die strengere normen en zoneringen bevatten dan vanuit het Rijk wordt aangegeven. Na inwerkingtreding van de Omgevingswet zal dit nader worden bezien en of dit bijvoorbeeld op grond van nieuwe wetgeving en ervaringen ook benodigd is.

5.3.1.3. *Huisvesting werknemers*

Huisvesting nieuwe werknemers moet meerwaarde opleveren voor de zuidelijke dorpen. De huisvesting van de tijdelijke werknemers wordt in belangrijke mate overgelaten aan de markt, met als negatieve effect verdringing binnen de reguliere woningmarkt. Bij de huisvesting van werknemers moeten ook de zuidelijke dorpen in beeld zijn en/of profiteren.

5.3.1.4. *Verdeling lusten en lasten*

De dorpen met industriële activiteiten in hun achtertuin moeten mee kunnen profiteren van de energieopgave, oftewel aangesloten worden op het stopcontact van Nederland. Nader onderzoek moet inzichtelijk maken of en hoe de omliggende dorpen kunnen worden verbonden met (en kunnen meeprofiten van) een warmtenet, de elektrificatie en andere ontwikkelingen binnen en buiten het GSP beheergebied.

5.3.1.5. *Uitbreiding industrie*

Uitbreiding van de chemische industrie in zuidelijke richting kan pas aan de orde zijn wanneer aan alle uitgangspunten die hieraan gelieerd zijn is voldaan. Sowieso is voor een verdere uitbreiding van de industrie randvoorwaardelijk dat deze meerwaarde oplevert ten aanzien van de leefbaarheid van de omliggende dorpen. Daartoe zal in het verlengde van dit koersdocument in samenspraak tussen bewoners (stichting Zuidelijke dorpen), GSP en gemeente een afwegingskader worden opgesteld.

5.3.1.6. *Borging kernwaarden in strategie industrie*

Kern van de industrie-strategie is: economische ontwikkeling, duurzaamheid en werkgelegenheid. Eind 2002 hebben de in de Gemeenschappelijke Regeling GSP

deelnemende partijen (gemeenten Eemsdelta, Hogeland en de provincie Groningen) het initiatief genomen om in 2023 te komen tot een toekomstbestendige governance structuur Groningen Seaports. Onderdeel van dit traject zijn het opstellen van een nieuwe Havenvisie en een op de huidige tijd toegesneden aandeelhoudersstrategie. Bij dit traject worden actuele ontwikkelingen, daaronder dit koersdocument, betrokken. In het verlengde hiervan is een Logisch gevolg dat de aandeelhoudersstrategie GSP met een sociale- en leefbaarheidsparagraaf ge-update wordt.

De aandeelhouders van GSP, gemeenten Het Hogeland en Eemsdelta en de provincie Groningen, sturen op publieke doelen met hun aandeelhoudersstrategie. De kern van de huidige strategie is '*economie en ecologie in balans*'. Deze moet in lijn met dit koersdocument worden uitgebreid tot: economie, ecologie en leefbaarheid in balans. Uitgangspunten daarbij zijn het verder uitvoering geven aan de in deze paragraaf genoemde punten onder de paragrafen 5.3.1.1. t/m 5.3.1.5. Definitieve besluitvorming heeft vanzelfsprekend plaats binnen de bestuurlijke kaders van de Gemeenschappelijke regeling GSP.

5.3.2. MKB

Het gaat hierbij om kleinere bedrijven die qua activiteiten passend zijn in het dorp en enkele agrarische bedrijven. Daarbij is er bedrijvigheid die wat betreft aard en omvang relatief grootschalig is. Dit wordt niet uitgesloten. Het uitgangspunt is dat het accent ligt op een zo goed mogelijke ruimtelijke en milieu hygiënische inpassing.

Binnen het gebied Eemsdelta Zuidoost is Wagenborgen een centrumdorp, de overige dorpen zijn aangewezen als woondorpen. Het uitgangspunt is dat de semi-lokale voorzieningen en maatschappelijke initiatieven clusteren in Wagenborgen. Daarbij is het van belang om de voorzieningen en verbindingen met de overige dorpen te bewaken.

5.3.3. Landbouw

Aanwezige (agrarische) bedrijven worden in beginsel gehandhaafd. Een belangrijke functie in het gebied is de (grondgebonden) landbouw. In kwalitatief opzicht zijn de akkerbouw (circa 55%) en de rundveehouderijbedrijven (circa 40%) het grootst, met gezamenlijk circa 95% van het totale aantal bedrijven in de gemeente Delfzijl (Bestemmingsplan Buitengebied-Zuid (2013)). Het plangebied van het Bestemmingsplan Buitengebied-Zuid behoort landbouwkundig gezien tot het noordelijke klei-akkerbouwgebied. Dit gebied wordt gekenmerkt door veel grootschalige akkerbouw en plaatselijk rundveehouderijbedrijven op zeer goede klei- en zavelgronden.

5.3.3.1. Landbouwtransitie en transitiegebied

Wij hebben het uitgangspunt geformuleerd dat we transparant moeten zijn dat het landbouwgebied transitiegebied is. We willen nieuwe ontwikkelingen in deze transitie naar voren halen door juist gebiedsmanagement en toekomstperspectief hetgeen samen met de landbouw moet worden uitgewerkt.

In deze gebieden werken we toe naar een toekomstbestendige inrichting met meer kringloop- en natuurinclusieve landbouw. Door het gebied aan te passen aan wat het klimaat vraagt. Daartoe onderzoeken we de inklinking waarbij de best passende oplossingen in beeld

komen. Ook het tegengaan van verzakking is daar een onderdeel van. Tevens wordt gezocht naar ruimte voor meer stabiele ecosystemen en door het afbouwen van bestrijdingsmiddelen.

5.3.4. Werkgelegenheid, human capital

Vaak denken we bij het begrip 'welvaart' aan bezit en financiële ruimte. In de huidige maatschappij is die focus op het materiële te eenzijdig. Natuurlijk blijft het belangrijk om te investeren in een goede boterham voor iedereen, maar boven een bepaald welvaartsniveau leidt economische groei niet automatisch ook tot meer geluk.

Opmerking: bij het ter perse gaan van dit koersdocument kon nog niet alles ten aanzien van MENS & MAATSCHAPPIJ opgenomen worden. In de eerstvolgende update van dit document zal dit een plaats krijgen. Specifiek voor dit onderwerp geldt: het investeren in sociaal kapitaal gaat over het vormgeven van de sociale maatschappij (dus ook buiten werk om). Want wat willen wij als mensen doen wanneer werk een andere invulling krijgt (mismatch arbeidsmarkt, robotisering en digitalisering etc). De zorgzame samenleving gaat verder dan alleen werkgelegenheid.

In gemeente Eemsdelta vinden we leefbaarheid zeer belangrijk en dan is het noodzakelijk om vanuit meer verschillende invalshoeken naar welvaart te kijken. Dat betrekken van die andere invalshoeken in het concept welvaart noemen we 'brede welvaart'. Bij brede welvaart gaat het niet alleen om het vergroten van de (materiele) waarde, maar ook om het welzijn en welbevinden van mensen. Dat betekent dat er naast economische doelen, ook sociale en ecologische doelen worden nagestreefd, bijvoorbeeld gezondheid, onderwijs, milieu, passende werkgelegenheid en een goede werk-privé balans.

De samenhang tussen economische groei en kwaliteit van leven moet in balans blijven. Zeker in onze regio, waar mensen zich mede door de historie met gaswinning zeer betrokken voelen bij de kwaliteit van hun leefomgeving, beoordelen we de kwaliteit van het leven op meer onderdelen dan alleen geld, bijvoorbeeld ook op gezondheid, veiligheid en duurzaamheid. Brede welvaart gaat over wat mensen van waarde vinden in het 'hier en nu', maar het gaat ook over 'elders' en 'later'. Met brede Welvaart zetten we in op een goede en gezonde toekomst voor onze inwoners en toekomstige generaties.

Die inzet op 'human capital' doen we langs vier hoofdlijnen:

- Duurzame inzetbaarheid verhogen;
- Een leven lang leren en ontwikkelen stimuleren;
- Bevorderen arbeidsmobiliteit;
- Het stimuleren van een veerkrachtige en gezonde samenleving.

De arbeidsmarkt ontwikkelt en verandert voortdurend onder invloed van sociaalmaatschappelijke en technologische ontwikkelingen. Dat vraagt niet alleen veel flexibiliteit en wendbaarheid van onze inwoners, maar ook van de bedrijven die in onze regio gevestigd zijn. Veel meer dan vroeger is het belangrijk om een goede 'match' te vinden tussen bedrijfsvestiging en personeel. Op dit moment uit zich de mismatch in krapte op de arbeidsmarkt, terwijl we tegelijkertijd veel mensen op de bank thuis hebben zitten. Het herkennen en benutten van talent is een uitdaging voor iedereen die een rol heeft in de arbeidsmarkt.

Ook als gemeente(n) en provincie hebben we daarin een verantwoordelijkheid, want een regionale arbeidsmarkt stoort zich niet aan administratieve grenzen. We weten dat in de toekomst bestaande banen verdwijnen en dat nieuwe functies ontstaan, terwijl onze inwoners onvoldoende zijn toegerust met vaardigheden en de wendbaarheid om op nieuwe kansen in te kunnen spelen. Samen met bedrijven, overheden, onderwijs en arbeidsbemiddelende instellingen maken we ons in de komende jaren sterk voor het versterken en benutten van het arbeidspotentieel in onze regio.

Voor Gezonde Groningers en Gezonde Zorg moeten we samenwerken, elkaars krachten kennen, bundelen en dezelfde kant op bewegen. De regiovisie "Gezonde Groningers, Gezonde Zorg" zien we als inspiratiedocument om met inwoners in gesprek te gaan over de toekomst en hun gezondheid. Ook zien we dat de toegang tot zorg steeds kwetsbaarder wordt. We vragen inwoners steeds meer om zichzelf te redden en een beroep te doen op mantelzorgers, vrijwilligers en buurtgenoten.

Bovenstaande zal gevolgen hebben voor de werk-privé balans van inwoners. Naast het verdienen van een inkomen staat het meedoen in de maatschappij (van vrijwilligerswerk tot mantelzorg) centraal en vervult een belangrijke rol. Wanneer mensen langer thuis willen blijven wonen in een vertrouwde omgeving, is het opbouwen van de zorgzame samenleving waarin inwoners het zelf moeten doen essentieel.

Voor het geluksgevoel in de monitor brede Welvaart kan het daarmee twee kanten op:

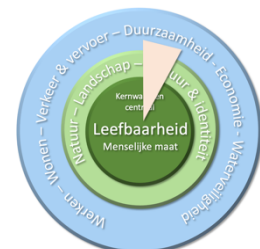
- het geluksniveau neemt toe omdat mensen in het omkijken naar elkaar verbinding vinden.
- het kan ook zijn dat de druk te hoog is om te zorgen voor de omgeving waardoor het geluksniveau afneemt.

5.3.5. Vestigingsklimaat voor inwoners

Voor de huizenbezitters in dorpen die binnen de contouren van de industriële activiteit vallen, is het uitgangspunt dat voor iedereen een regeling van kracht moeten worden die bewoners helpt om ook van de lusten van de energieopwekking en/of -transformatie te profiteren. Bij voorrang zouden de dorpen moeten kunnen profiteren van de opgewekte warmte (warmtenet), stroom en/of waterstof in hun achtertuin.

5.4. Duurzaamheid

Wij onderschrijven de afbouw van fossiele brandstoffen en hanteren vooral bij nieuwe ontwikkelingen op het gebied van energie daarbij het belangrijkste uitgangspunt dat de reductie van CO₂ en de vermindering CO₂ footprint voorop staat.

We accepteren op basis van 'geen spijt'-maatregelen die helder toegelicht zijn, dat er tijdelijk nog sprake mag zijn van CO₂-uitstoot in de productie- en/of verbruiksketen van de betreffende energie toepassing die uitgefaseerd wordt. Belangrijke spelregel daarbij is dat de 'hernieuwbare' energie in welke vorm dan ook, in vergelijking met gewoon fossiel gebruik niet méér belastend voor het milieu mag zijn en/of méér CO₂ mag uitstoten. Ook willen we daarbij dat inzichtelijk wordt gemaakt wat deze 'tijdelijkheid' inhoudt, bijvoorbeeld met een planning en afbouwtraject.

Bij warmtenetten wordt er gebruik gemaakt van restwarmte. Alleen als inzichtelijk wordt gemaakt welke risico's opspelen in de relatie tussen leverancier – distributeur – afnemer en duidelijk is op welke manier tracékeuzes worden gemaakt, kunnen deze ontwikkelingen ondersteund en versterkt worden. Ook de industrie is aan het verduurzamen waardoor er hoogstwaarschijnlijk steeds minder restwarmte beschikbaar komt.

Voor gedetailleerde uitgangspunten wordt verwezen naar H3, § 3.1 t/m. § 3.3 in Katern Uitgangspunten (versie 1-3-2023).

5.4.1. Energie

Een in het oog springende ontwikkeling is de aanlanding van windenergie vanaf zee. Met grote stroomkabels worden in de nabije toekomst vanaf de windparken enorme hoeveelheden elektrische energie aangevoerd, er wordt gesproken over tientallen gigawatts. Om daar een beeld bij te krijgen: met 1 gigawatt kunnen 1 miljoen huishoudens van stroom voorzien worden en een energiecentrale die ongeveer 0,6 gigawatt (GW) produceert is al een zeer grote. Deze aangelande energie moet ergens heen en vraagt in dat geval dus om transportcapaciteit, oftewel meer hoogspanningsleidingen. Ondanks dat deze ontwikkelingen zich vooralsnog lijken te beperken tot het gebied rondom de Eemshaven, zal ook het gebied Eemsdelta Zuidoost hier mee te maken krijgen.

In het Katern Uitgangspunten wordt ten aanzien van waterstof naar onze reactie brief (19 januari 2023) op het Voornemen en Voorstel voor participatie Waterstofnetwerk Noord-Nederland Noord (december 2022) verwezen. Hierin is door gemeente Eemsdelta een fors aantal vragen opgenomen waar o.a. juist in het kader van de bedoelde participatie door onze bestuurders antwoord op gegeven moet kunnen worden. Die antwoorden kunnen nu nog niet gegeven worden aan onze inwoners. In het verlengde hiervan hechten wij ook veel waarde aan het kunnen doorgronden en begrijpen van de effecten van de waterstof productie op de op stapel staande noodzakelijke elektrificatie, juist ook door bedrijven.

In het algemeen begrijpen wij dat een mix van energie-opwek- en verwerking uiteindelijk de beste resultaten voor de energietransitie zal opleveren: windmolenparken op zee en op het land, zon op land en zon op daken, warmtenetten, geothermie, waterstof, elektro- en thermobatterijen, kernenergie en aardgas.

5.4.2. Industrie (chemie, afval, circulair)

De ambities in onze regio zijn erop gericht om in toenemende mate aan circulaire principes te voldoen. Dit betekent voor wat betreft chemie en industrie dat we als uitgangspunt willen hanteren dat de reststromen van de één als grondstof voor de ander kunnen worden gebruikt. Of dat restwarmte bijvoorbeeld kan worden benut om lokaal woningen te verwarmen of van stroom te voorzien.

Circulariteit als uitgangspunt betekent ook dat we voorkomen dat er met grondstoffen moet worden 'geslept' van A naar B. Gebiedseigen materialen benutten is daarom een uitgangspunt. (Bio)grondstoffen zullen ook van buiten de regio komen en aangevoerd moeten worden en uiteindelijk zijn ook eindproducten die buiten de regio worden afgezet.

In de omschakeling naar biobased economie zullen transportvolumes zeker toenemen. De verschuiving van de weg naar het water en spoor is daarom van belang, om grotere volumes te transporteren maar ook omdat het duurzamer is. Dat geldt ook voor slib als grondstof: de productie uit eventuele kleirijperijen wordt bij voorkeur in de eigen regio benut. Daarentegen biedt vervoer over water ook grote kansen om gerijpte klei naar elders te transporteren.

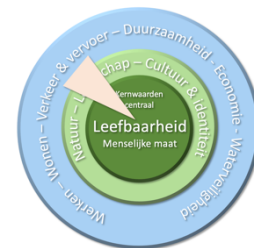
Veiligheid is daarbij heel belangrijk. Veel bedrijven op het Chemie Park Delfzijl (CPD) werken met chemische stoffen. Dat vraagt veel aandacht en zorgvuldigheid voor de omgeving. Daarom werken veel partijen samen aan een veilig Chemie Park Delfzijl: de bedrijven zélf, de brandweer, de waterschappen, de politie, de gezondheidszorg, de provincie, Veiligheidsregio Groningen en ook de gemeente. Ieder jaar worden verschillende oefeningen en trainingen gedaan met verschillende bedrijven. Door te oefenen zorgen we samen voor nog meer veiligheid, op Chemie Park Delfzijl (CPD) en in het hele industriegebied Oosterhorn.

5.4.3. Inpasbaarheid in aardbevingsproblematiek

Verduurzaming (incl. toekomstbestendig maken, zie 5.2.1.1.) is noodzakelijk om ons voor te bereiden op de toekomst. Een integrale aanpak voor de gebouwde omgeving is een efficiëntieslag en beperkt hinder voor bewoners. In de versterkingsopgave worden woningen versterkt. Parallel hieraan kunnen de woningen op basis van aparte financiering worden verduurzaamd naar streefwaarden zoals die voor isolatie gelden (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2021). Deze isolatiewaarde bereidt woningen voor om op een andere manier, met lage temperatuur, verwarmd te worden. Wellicht dat hier ook een goede koppeling te leggen is met het toepassen van geluidsisolatie van woningen waar dat nodig is.

5.5. Verkeer & vervoer

In de Mobiliteitsvisie voor Eemsdelta (begin 2023 gereed) worden zeven onderstaande zeven strategische uitgangspunten verwoord en gevisualiseerd met een heldere samenhang tussen het verkeersnetwerk, de verschillende modaliteiten, de verkeersdeelnemers én specifieke thema's:

1. Duidelijke wegcategorisering voor Eemsdelta (functie en gebruik in balans);
2. Openbaar vervoer en bereikbaarheid binnen Eemsdelta behouden;
3. Fiets; minimale fietsstructuur op orde én versterken schakel in de keten;
4. Helder parkeerbeleid; organiseren en reguleren van de parkeervraag;
5. Verkeersveiligheid; weginrichting, educatie en handhaving op orde;
6. Toegankelijk en inclusief Eemsdelta, verkeerssysteem voor alle bewoners/ bezoekers;
7. Onze wegen tijdens evenementen en grootschalige/ langdurige wegwerkzaamheden flexibel inzetbaar.

In de uitwerking van bovenstaande uitgangspunten komen thema's als Duurzaamheid, Landbouwverkeer, Goederenvervoer, Draagvlak en Communicatie uitgebreid aan de orde.

Voor gedetailleerde uitgangspunten wordt verwezen naar H4, § 4.1 t/m. 4.4 in Katern Uitgangspunten (versie 1-3-2023).

5.5.1. Transport (weg/spoor/water)

Bij voorkeur wordt gekozen voor transport door buisleidingen. Daar waar dit niet mogelijk is wordt het goederenverkeer waar mogelijk gescheiden van het overige verkeer. Dit betekent dat het goederenverkeer van en naar Oosterhorn nog slechts op een paar plekken aan de zuid(west)kant het terrein zal kunnen binnengaan en verlaten. Om de overlast in de dorpen te beperken wordt de Valgenweg afgesloten voor in ieder geval vrachtverkeer. In Delfzijl zullen een aantal routes worden afgewaardeerd voor doorgaand verkeer en waar nodig zullen eenrichtingsverkeer en/of verboden voor vrachtverkeer worden ingesteld. Uiteraard kan er een uitzondering worden gemaakt voor bestemmingsverkeer of bedrijven die voor intern verkeer gebruik moeten maken van de Oosterveldweg. Waar nodig zullen de (aansluitingen van) de N992 en N361 moeten worden aangepast aan de toename van het vrachtverkeer.

Om het goederenvervoer over de weg, inclusief de bijkomende hinder en onveiligheid, te verminderen wordt zoveel als mogelijk ingezet op het gebruik maken van het spoor en water. Met name vervoer over water biedt nog veel mogelijkheden. De eventuele vernieuwing van de zeesluis en verbetering en uitbreiding van de kades in Oosterhorn biedt extra kansen. Uitgangspunt daarbij is wel dat de uitgifte van watergebonden kavels voor bedrijven gekoppeld wordt aan het gebruik van het water voor het transport van goederen.

5.5.2. Bereikbaarheid

De bereikbaarheid van de dorpen wordt verbeterd. Om het verkeer vanuit de oostelijke en zuidelijke dorpen naar Delfzijl te faciliteren, wordt er een nieuwe route aangelegd van Termunterzijl naar de N992, waarbij zoveel mogelijk gebruik gemaakt wordt van bestaande wegen rond Borgsweer. De nieuwe, gestrekte, route kan in samenhang met de ontwikkeling van Eemzijlen worden gerealiseerd en biedt mogelijkheden voor de instandhouding van het openbaar vervoer door middel van opstapplaatsen (inclusief basisvoorzieningen zoals goede stallingen) vlak bij de dorpen.

5.5.3. Fietsroutes

De fietsroute over de dijk langs het Zeehavenkanaal blijft behouden en wordt verbeterd, waarbij de optie om zowel aan de binnenzijde als aan de buitenzijde van de dijk te fietsen nog in beeld zijn. Zowel voor het rechtstreekse fietsverkeer vanuit de oostelijke dorpen naar Delfzijl als voor het recreatief verkeer is en blijft de route over de dijk de beste oplossing. Een alternatieve route door Oosterhorn zou leiden tot een forse verwachte toename van de verkeersonveiligheid. Wel moeten afdoende maatregelen worden genomen om de veiligheid op de route te waarborgen in geval van calamiteiten.

5.5.4. Veiligheid

Tenslotte zullen ook voor de veiligheid van de fietsroutes, zoals het ontbreken van enkele vrijliggende fietspaden op belangrijke schoolroutes en het parkeren in en rond Termunterzijl, maatregelen moeten worden uitgewerkt. Dit is in lijn met de integrale benadering van veiligheid in Eemdelta zoals beschreven in paragraaf 5.2.2.

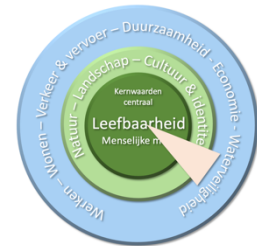

5.5.5. Mobiliteit

Door de grootschalige ontwikkelingen van de afgelopen jaren zijn de verkeersintensiteiten in het gebied toegenomen. Dit zorgt voor onvrede en zorgen bij de bewoners en de gebruikers van de wegen over de toegenomen hinder. Zo wordt er veel geluidhinder ervaren op de weg Scheemda-Delfzijl vooral in de spitsen. Een ander probleem is de toename van het sluipverkeer; de veelal kleine wegen zijn hier totaal niet op gebouwd en zeker niet als het om zware vrachtwagens gaat. De toename van het verkeer zorgt ook voor onveilige situaties, vooral op routes met fietsende schooljeugd. Veel schoolroutes kennen niet op het gehele traject vrij liggende fietspaden. Er zullen dus in de komende jaren maatregelen worden bedacht en uitgevoerd om de hinder door mobiliteit te verminderen en de veiligheid te vergroten.

5.6. Waterveiligheid

Het uitgangspunt is dat ingrepen ten behoeve van het verhogen van de waterveiligheid de kernwaarden moeten versterken. Samen moeten ze goed zijn voor de (wadden)natuur en de bescherming tegen de zee. Ze moeten recreatie en leefbaarheid stimuleren, het binnendringen van zout water stoppen en helpen en/of compenseren resp. voor/tegen bodemdaling.

Projecten zoals bijvoorbeeld Eemzijlen en VLOED zorgen voor resp. een betere waterhuishoudkundige inrichting en dat er voldoende zoetwater beschikbaar blijft voor duurzame landbouw.

Voor gedetailleerde uitgangspunten wordt verwezen naar H5, § 5.1 t/m. 5.3 in Katern Uitgangspunten (versie 1-3-2023).

5.6.1. Zoetwaterbeschikbaarheid

Gezien de huidige klimatologische ontwikkelingen vinden wij het van belang dat meer dan in het verleden rekening wordt gehouden met de beschikbaarheid van zoetwater. Of het nu gaat om de landbouw, industrie, voorkoming van zoutindringing door de zeesluizen, voorkoming van verdere inklinking of andere toepassingen zoals het uitspoelen van kleirijperijen. Vooraf moet inzichtelijk worden gemaakt in welke mate maatregelen en/of initiatieven de zoetwaterbeschikbaarheid beïnvloeden en we er ons voordeel mee kunnen doen.

5.6.2. Waterhuishoudkundige inrichting

Naast dat ingrepen in de waterhuishoudkundige inrichting noodzakelijk zijn en bijdragen aan de algemene waterveiligheid geldt dat het maatregelen moeten bijdragen aan de koers van gemeente Eemdelta: versterken van de leefbaarheid en de menselijke maat centraal.

5.6.3. Overstroming

Overstromingsrisico's kennen twee hoofdoorzaken: (1) als gevolg van veel neerslag op land in combinatie met te weinig capaciteit om het boezemwater naar zee te krijgen en (2) als gevolg van stijgende zeespiegel die gepaard gaat met vaker optredende dreigende overstromingen vanuit zee. Bij de eerste situatie is er sprake van maatschappelijke ontreding, in de tweede situatie spreken we van een ramp met veel verdrinkingsdoden.

Het uitgangspunt van een duurzaam veilige leefomgeving om in te wonen en te werken voor onze inwoners staat hier centraal.

5.6.3.1. Van binnenuit (boezem)

Steeds vaker hebben we in korte tijd te maken met hevige neerslag die door ons watersysteem veilig naar zee moet worden afgevoerd. Daarnaast hebben we te maken met bodemdaling waardoor lozen onder vrij verval naar de toekomst toe steeds moeilijker wordt. Bovendien stijgt de zeespiegel waardoor het venster waarin we kunnen spuien steeds kleiner wordt. Voorlopig kunnen we nog volstaan met de huidige spuivoorzieningen.

Echter, als we het achterland in de toekomst willen blijven gebruiken en bewonen zoals we nu doen, zullen we op termijn onherroepelijk grote zee gemalen moeten inzetten. Dit zal in dit gebied gepaard gaan met grote ruimtelijke ingrepen. In die zin kunnen we het project Eemzijlen als een bescheiden voorproefje zien. Wellicht kunnen we hier alvast rekening mee houden door een halve eeuw naar voren te kijken.

Als gemeente Eemdelta gaan wij uiteraard niet over het waterbeheer. Wel mogen en kunnen wij aan de waterschappen vragen ook rekening te houden met onze uitgangspunten, zodat wij ook gestimuleerd blijven om het gebied in overeenstemming met ons beleid te blijven benaderen. De na te streven duurzaamheid heeft dus ook gevolgen voor maatregelen met betrekking tot het waterbeheer.

5.6.3.2. Vanuit zee (kustverdediging)

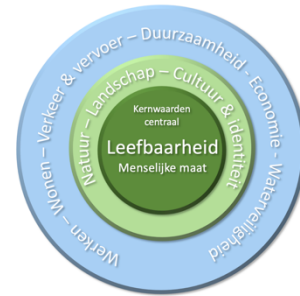
Maatregelen ter voorkoming van overstroming door zee zijn noodzakelijk. De wijze van inpassing van deze maatregelen vergen nauw onderling overleg tussen overheden, maar ook met het gebied en de inwoners. Want zij hebben te maken met de gevolgen van de maatregelen. Los van de waterbeheersings-technische argumenten moeten ook relevante uitgangspunten uit het koersdocument beoordeeld en afgewogen worden.

6. Afwegingskader en proces

6.1. Wijze van afwegen

Voor gemeente Eemsdelta is het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost een belangrijk houvast om ontwikkelingen, projecten en diverse initiatieven zorgvuldig te kunnen beoordelen. Richting geven aan deze zaken op basis van bestuurlijke besluitvorming vereist nauwkeurige afweging van de verschillende belangen in relatie tot bestaande beleidskaders. En daar biedt het koersdocument een stevig houvast, zowel bestuurlijk als ambtelijk.

We hebben het er over gehad dat diverse ontwikkelingen op ons afkomen. Op basis van de door gemeente Eemsdelta gekozen koers, namelijk Leefbaarheid en Menselijke maat voorop, kijken we naar de actuele thema's om ons heen, met aandacht voor de waarden van natuur en landschaps, cultuur & identiteit van het gebied. Vanuit deze centrale positie en het blikveld op een thema gericht zijn de uitgangspunten opgesteld.

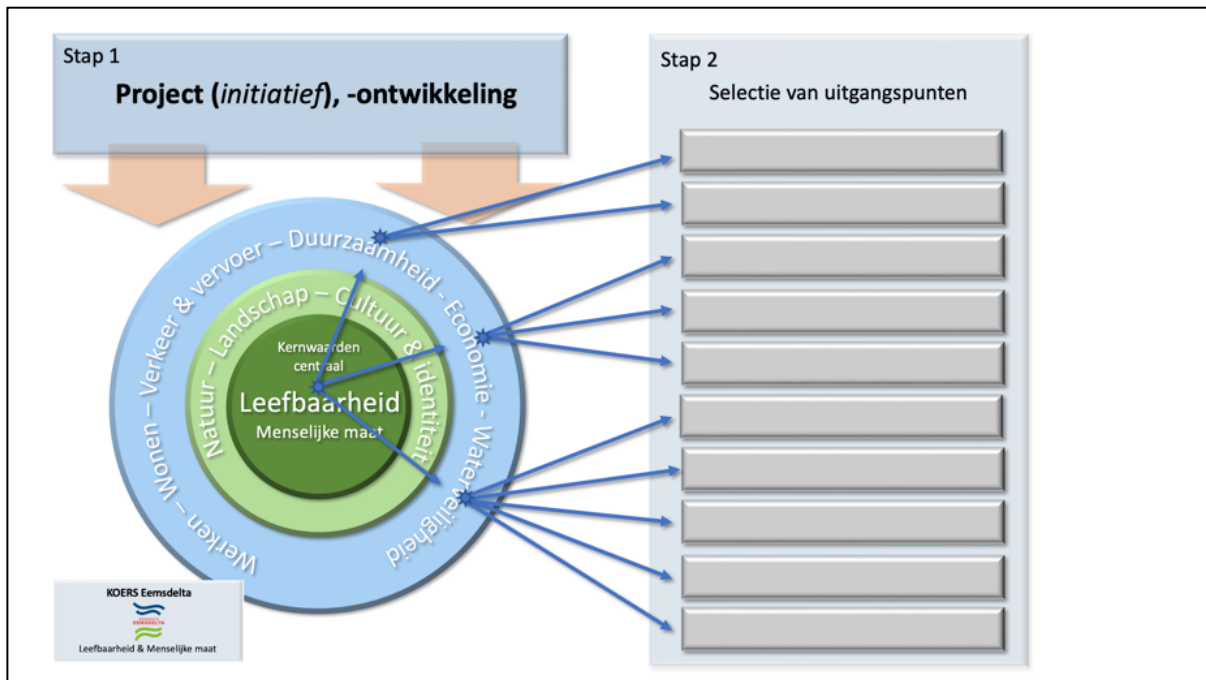

Om bestuurlijk de juiste keuzes te kunnen maken zijn we dus op zoek naar de relatie tussen uitgangspunten per thema en de mate waarin deze zich tot elkaar verhouden. Met specifieke aandacht daarbij voor afgewogen, integrale oplossingen. Ook vinden we het belangrijk dat we flexibel om kunnen gaan en alert moeten kunnen reageren op nieuwe en/of veranderende ontwikkelingen. De hierboven beschreven benaderingswijze biedt daar alle mogelijkheid toe.

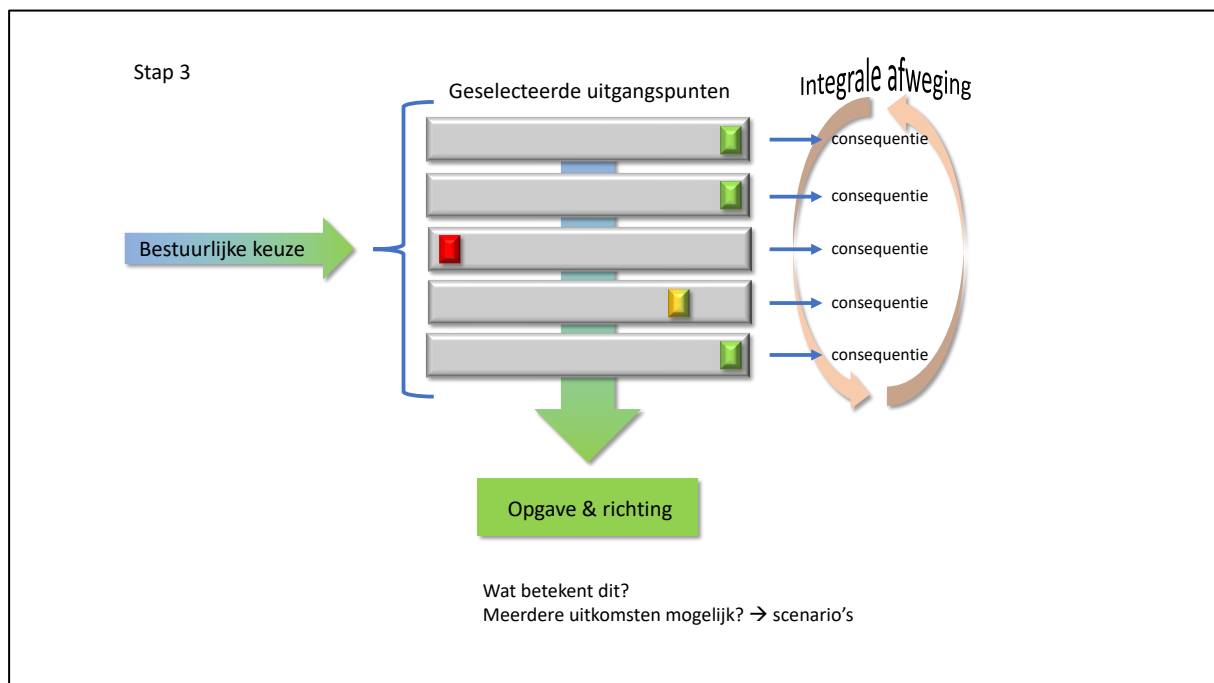
Voor toepassing van het koersdocument onderscheiden we 4 stappen:

1. Wat komt er op ons af, bijv. een **projectinitiatief, -ontwikkeling**;
2. Welke relevante **uitgangspunten** kun je daarvoor **selecteren** (uit de groslijst, zie Katern Uitgangspunten (versie 1-3-2023));
3. Geef onze **bestuurders** bij **hun keuze voor de richting die ze willen kiezen** de ruimte om te kunnen afwegen, breng daarbij de **consequenties** in beeld en **integreer** zaken die op elkaar ingrijpen;
4. Breng zo mogelijk **scenario's** in beeld op basis waarvan de bestuurders een richting kunnen kiezen.

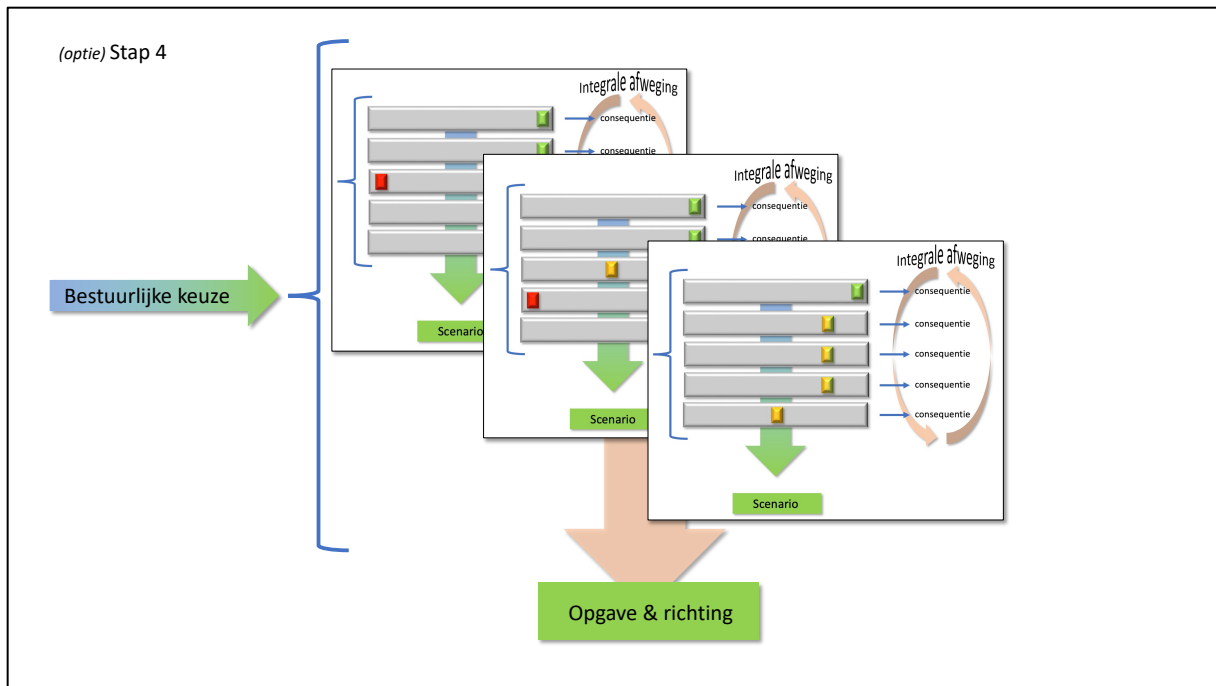
In onderstaande figuren staat deze werkwijze in de figuurbeschrijvingen toegelicht (zie figuur 5 t/m. 7).

Figuur 5. Bij herkenning van een project of initiatief (Stap 1) wordt er vanuit de kernwaarden Leefbaarheid en Menselijke maat naar verschillende thema's gekeken waarbij rekening gehouden wordt met waarden van de natuur, landschap en de cultuur & identiteit van het gebied (resp. centrale groen cirkel, licht blauwe cirkel en licht groene cirkel). Voor de thema's gelden uitgangspunten die meer of minder relevant zijn, dat noemen we de selectie van uitgangspunten (Stap 2).

Figuur 6. De geselecteerde uitgangspunten kunnen in meer of mindere mate worden gerespecteerd (resp. het schuifje van groen naar rood, van R → L). Dat zijn uitdrukkelijke bestuurlijke keuzes. Het schuiven met die schuifjes is dus eigenlijk het afwegingskader. Daarbij worden natuurlijk de consequenties van het verschuiven van die schuifjes goed in beeld gebracht en is het mogelijk om op basis daarvan een integrale afweging te maken. Is er eenmaal consensus over de mate waarin die uitgangspunten gelden, dan kan daaruit de opgave als antwoord worden geformuleerd. En is daarmee dus richtinggevend aan de oorspronkelijke ontwikkeling of projectinitiatief.

Figuur 7. Het kan zijn dat op verschillende manieren uitgangspunten meer of minder belangrijk worden gemaakt en dat deze met elkaar interacteren. Dan is het goed mogelijk om met meerdere scenario's te werken op basis waarvan dan ook weer een bestuurlijke voorkeursvariant wordt gekozen.

De kracht van dit koersdocument en deze werkwijze zoals aangegeven in bovenstaande figuren is dat het afwijken van uitgangspunten bestuurlijk (en ambtelijk) moet worden uitgelegd. De omgang met stakeholders en betrokkenen zal daardoor uitstekend passen in de gewenste vorm van participatie. Een fase in gebiedsprocessen die veelal achteraf moet gebeuren en nu eigenlijk aan de voorkant is voorzien. Passend binnen de verbeterdoelen van de nieuwe Omgevingswet zal deze toekomstgerichte werkwijze leiden tot meer begrip voor de planvorming en uiteindelijk tot betere plannen.

6.2. Proces

In technische zin is qua proces er eigenlijk weinig spannends aan het werken met het koersdocument. Dat het toepassen en bekijken van uitgangspunten helderheid verschaft is evident. Echter, om de belangrijkste uitgangspunten goed te kunnen beoordelen, naast elkaar te zetten en af te wegen zal een stevig beroep worden gedaan op de deskundigheid van de organisatie. Ook dus als het gaat om alleen de belangrijkste uitgangspunten.

Tijdens de totstandkoming van collegevoorstellen die ter voorbereiding van besluiten worden opgesteld moeten relevante uitgangspunten aan de bestuurders worden voorgelegd, zodat zij een afweging kunnen maken. De consequenties van het in meer of mindere mate respecteren van uitgangspunten zullen aan de bestuurders in beeld gebracht moeten worden. Op basis daarvan kan een helder, weloverwogen besluit worden genomen.

6.3. Bestuurlijke antwoorden geven richting

Het college van gemeente Eemsdelta en het management heeft aangegeven dat ten aanzien van een aantal grote ontwikkelingen het handig zou zijn daarop, mede op basis van het koersdocument, alvast antwoorden te kunnen geven. Om daaraan te voldoen zijn parallel

aan de totstandkoming van het koersdocument alvast onderwerpen langs de maatlat van het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost gelegd. Op basis hiervan kunnen, uiteraard na collegevoorstellen, concrete collegebesluiten worden genomen ten aanzien van preciaire zaken waar een antwoord op gewenst is.

Op korte termijn zijn (situatie begin 2023) bestuurlijke beoordelingen nodig voor:

- Eemszijlen (april 2023)
- VLOED (eind april 2023)
- De Groene Sprong (voor de zomer 2023)

De bestuurders kunnen hiermee in grote lijnen richting geven aan de ontwikkelingen. Het mooie van het werken met dit koersdocument is dat helder inzichtelijk wordt gemaakt over welke zaken die belangrijk zijn voor gemeente Eemsdelta nog niet goed is nagedacht, of nog onvoldoende is afgewogen. In de bestuurlijke besluitvorming zal hier dan ook concreet naar verwezen worden of een mogelijk voorbehoud worden gemaakt.

BEGRIPPENLIJST

Vestigingsklimaat	Geeft aan hoe aantrekkelijk het is om een vestiging te openen in een bepaalde stad/plaats.
Vlottend koersdocument	Dynamisch document dat regelmatig aan de tijdgeest kan worden aangepast.
Marconi Buitendijks Eems-Dollard 2050 (ED2050)	Programma ter versterking van de natuur, economie en leefbaarheid in het Waddenzee estuarium.
Waddenzee Estuarium	Een gebied waar een rivier in de Waddenzee uitmondt, in dit geval de Eems Dollard.
Nationale Omgevingsvisie (NOVI)	Nationale regie op de ruimtelijke ordening – het beleidsstuk.
Nationale Omgevingsvisie Extra (NOVEX)	Rijksprogramma dat de samenhang van beleid bewaakt.
Positieve gezondheid	Gezondheid in brede zin: welbevinden, zingeving, maatschappelijk actief, lichaams- en vitale functies.
Provinciale omgevingsvisie (POVI)	In deze visie legt de provincie haar ambitie en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving op de lange termijn vast.
Groningen Seaports (GSP)	Openbaar lichaam dat beheer voert over de twee zeehavens in de provincie Groningen.
Eemszijlen	Project onder ED2050: Onderzoek natuurlijke (en recreatieve) inrichting laaggelegen kustzone.
Kustveiligheid	Op basis van beschermende maatregelen de veiligheid achter de zeekering garanderen
Stakeholder Afwegingskader Circulaire economie	Partij of iemand met een belang m.b.t. het onderwerp Hulpmiddel voor de fasen van het/een beleidsproces Economisch systeem van gesloten kringlopen waarin grondstoffen, onderdelen en producten hun waarde zo min mogelijk verliezen en hernieuwbare energiebronnen worden gebruikt
Duurzame infrastructuur	Infrastructuren met uitgangspunt reductie van de CO ₂ -uitstoot (milieudrukreductie) en aandacht voor omgevingskwaliteit
Ecosystemen	Verzameling van levensgemeenschappen van planten, dieren en micro-organismen kan een geheel vormen dat voortdurend in beweging is
Watersystemen	Samenhangend geheel van een of meer oppervlaktewaterlichamen en grondwaterlichamen, met bijbehorende bergingsgebieden, waterkeringen en ondersteunende kunstwerken.
Omgevingswet	Staat voor een goede balans tussen het benutten en beschermen van de fysieke leefomgeving.
Ecologie en Economie in Balans VLOED	Samenwerkingsverband bedrijfsleven, natuur- en milieuorganisaties, landbouw, waterschappen, Rijk, provincie Groningen en drie gemeenten. Verkenning (ED2050) voor het grootschalig toepassen van slib voor de ophoging van laaggelegen (landbouw)gronden.
Ondermijning	Criminelen maken voor illegale activiteiten gebruik van legale bedrijven en diensten.
Voorzieningenniveau	Het beschikbaar aanbod aan voorzieningen en diensten in de directe nabijheid die het welzijn van inwoners in de buurt ondersteunen.
Maritiem Delfzijl Platform Zuidelijke dorpen	Zeehaven en -vaart Delfzijl. Organisatie van dorpen in het gebied Delfzijl Zuidoost (Stichting Burgerinitiatief Zuidelijke Dorpen Delfzijl).

Bibliografie

- (2022). Opgehaald van <https://eeneinbalans.nl/>.
- BügelHajema. (2020). Facetplan Cultuurhistorie.
- Gemeente Eemsdelta et al. (2020). *Plan van Aanpak Versterking Eemsdelta 2021-2022*. Appingedam.
- Gemeenten Appingedam, Delfzijl & Loppersum. (2019). *Visie Ruimte voor Energie - Een visie op de ruimtelijke inpasing van hernieuwbare energie*. Delfzijl.
- IBP-VLOED. (sd). Opgehaald van www.Eemsdollard2050.nl:
<https://eemsdollard2050.nl/project/vloed/>
- Kustontwikkeling Eemzijen. (sd). Opgehaald van www.provinciegroingen.nl:
<https://www.provinciegroingen.nl/projecten/kustontwikkeling-eemzijen/>
- landschapsarchitect, v. P.-a. (2020). *Ziel in landschap - Koersverkenning voor Delfzijl Zuidoost*. Delfzijl: Gemeente Eemsdelta.
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu. (2014). *Omgevingswet in het kort - Ruimte voor ontwikkeling, waarborgen voor kwaliteit*. Den Haag: Ministerie van Infrastructuur en Milieu.
- Provincie Groningen. (2020). *Startnotitie Omgevingsvisie 2022*. Groningen: Provincie Groningen.
- Provincie Groningen. (2021). *Kwaliteitsgids provincie Groningen*. Groningen: Provincie Groningen. Opgehaald van www.provinciegroingen.nl.
- Provincie Groningen. (2022). *Dit is Groningen*. Groningen: Provincie Groningen.
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (2021). *Standaard en streefwaarden voor woningisolatie*. Opgehaald van www.rvo.nl:
<https://www.rvo.nl/onderwerpen/wetten-en-regels-gebouwen/standaard-streefwaarden-woningisolatie>

Ten behoeve van het Koersdocument Eemsdelta Zuidoost zijn in het algemeen de volgende rapporten en nota's geraadpleegd:

- Preventie Overleg Groningen (POG). (2022). *Regiovisie Gezonde Groningers, Gezonde Zorg*.
- Provincie Groningen. (2022). *Gids voor gesprek over de toekomst van onze Groninger leefomgeving*. Groningen: Provincie Groningen. Opgehaald van www.provinciegroingen.nl.
- Gemeente Delfzijl. (2020). *Facetplan Cultuurhistorie 2020*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Gemeente Delfzijl. (2013). *Bestemmingsplan Buitengebied-Zuid 2013*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Gemeente Delfzijl. (2012). *Bestemmingsplan Woldendorp 2012*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Gemeente Delfzijl. (2017). *Bestemmingsplan Wagenborgen 2017*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Gemeente Delfzijl. (2018). *Bestemmingsplan Termunten-Termunterzijl-Borgsweer 2018*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Gemeente Delfzijl. (2013). *Bestemmingsplan Farmsum 2013*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Gemeente Eemsdelta. (2022). *Veegplan Eemsdelta 2022*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Gemeente Eemsdelta. (2022). *Voorbereidingsbesluit Oosterhorn 2022*. Opgehaald van www.ruimtelijkeplannen.nl.
- Provincie Groningen. (2013). *Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030*. Groningen: provincie Groningen. Opgehaald van www.provinciegroingen.nl.
- Gemeente Eemsdelta. (2021). *Visie toerisme en recreatie 2021-2024*. Appingedam: gemeente Eemsdelta. Opgehaald van www.lokaleregelgeving.overheid.nl.
- Libau. (2020). *Werkboek karakteristieken landschap en kernen*
- Gemeente Eemsdelta. (nb.) *Verkeer en vervoervisie (in ontwikkeling)*
- Gemeente Eemsdelta. (2022). *Woonvisie Eemsdelta 2022-2032 – Met vertrouwen aan de slag!* Appingedam, gemeente Eemsdelta. Opgehaald van www.eemsdelta.bestuurlijkeinformatie.nl

Gebruikte afkortingen

ED 2050	programma Eems Dollard 2050
CPD	Chemiepark Delfzijl
GSP	Groningen Seaports
GW	GigaWatt
m.e.r.	milieueffectrapportage
MKB	Midden en Klein Bedrijf
MW	MegaWatt
NGO	Niet-gouvernementele Organisatie
NOVEX	Nationale Omgevingsvisie Extra
NOVI	Nationale Omgevingvisie
NPG	Nationaal Programma Groningen
PBL	PlanBureau voor de Leefomgeving
POVI	Provinciale Omgevingsvisie
SVED	Structuurvisie Eemsmond-Delfzijl
VLOED	Verbetering Landbouwgronden door Ophoging met slib uit de Eems-Dollard
VRG	Veiligheidsregio Groningen